

**Ukutendeka
ne Ntampulo
ya Bwina Kristu**

Baptist Publishing House

OF THE BAPTIST MISSION OF ZAMBIA
P.O. BOX 1995 LUSAKA

ATn 18
Bemba

GENESIS IN CHRISTIAN PERSPECTIVE
(Bemba)

First Published in Zambia
July 1, 1974

The Baptist Publishing House of
the Baptist Mission of Zambia
P. O. BOX 1995
LUSAKA, ZAMBIA

5. Ukuitemwa, ulupato, nakapatulula ka mitundu fitwala ku bonaushi. Tamufuma chintu ichi-suma nangu chimo.
6. Kuti twayaluka panshita fye imo, Yuda alitemenwe ukushitisha munyina mubusha. Pakulekelesha, aliipele ukuba umusha pamalo yakwa munyina. Ichitemwiko chakwa Lesa kuti chafunya ulupato mu mitima yesu.

IFILIMO

ICHIPANDWA	IBULA
1 UKUTENDEKA NE NTAMPULO YA BWINA KRISTU.....	1
2 UKUBOMBA, MILIMO YAKWA LESA.....	5
3 UMUNTU MU CHATA CHAKWA LESA.....	8
4 UBUCHUSHI BWA LUBEMBU.....	13
5 ICHISABO CHA LUPATO.....	18
6 UBUPINGULO NO BULAYO.....	22
7 IFIFUMA MU CHILUMBA.....	27
8 UKUBA MU CHI CHETEKELO.....	31
9 UKUSAMINISHANYA NO BUBI.....	37
10 UKWIKALA MU CHIBOTE NA BANTU BAMBI.	42
11 UBUSANSO BWAKUTEMWA, IFYUMA.....	47
12 UBULENDO BWA KUYA KULI	52
13 CHINSHI CHIKACHITA ICHITEMWIKO.....	58

Yosefe tatwalilile ukuti amone nafimbi ifishibilo ifyakutila bamunyina nga bali chinja. Mubelenge mu chipandwa 45. Emo Yosefe ailondo- lwele kuli ba munyina. Mu mulandu onse uyu, ubwelelo bwakwa Yosefe buli ngefyo umuntu wakwa Lesa afwile ukuba.

Nakabili musambilile ibeshi lyaku sungila. Yesu alandile aya mashiwi. Twamona ukutila Yuda alikwete ichi chitemwiko mu mutima wakwe.

IFYA KUTONTONKANYAPO

1. Ichitemwiko entulo ya bwina kristu Lesa alitemwa abantu abumba. Alitutemwa echallengele no kutila Yesu atufwile.
2. Ukubapo kwa kwa Lesa mu myeo yesu kuti kwafunya ubukali nokubikamo ichitemwiko.
3. Abengi pali ifwe kuti batemwa inchito ya chitemwiko. Limbi kuti twasanga inshila shaku londolwelamo ichitemwiko chesu.
4. Ichitemwiko chifwile ukulondololwa. "Mukuchita ichi emo bonse bakeshibilo kuti muli basambi bandi, nga mwaba no kutemwana. Yohane 13:35.

IFIKOMO

1. Ukwesha kwa chine ukwa chitemwiko kufwaya ukubika ubufwayo bwa bambi pantanshi yesu.
2. Muli Yesu Kristu, twali kwata ichilangililo che lambo icha chitemwiko ichapwililila. Abantu abengu aba pali ino nshita balikana chilya chitemwiko.
3. Nga natukwata ichitemwiko cha bwina Kristu, kuti chamoneka mufyo tuchita.
4. Ichitemwiko tachifwaya ukuitemwa, akapatulula mitundu, elyo nolupato. Ifi fintu tekuti fibe pamo ne chitemwiko chakwa Lesa.

Yuda asukile anasha wishi pakuti asende Bervamini. Nga balifwile ku nsala ukwabula ingano shaku Egupti. Kabili bali bweleleko ku kuya shita ingano, Yosefe nao atile Benyamini ali nokushala aba umusha wakwe. Yuda aibukishe ichilayo chakwe kuli wishi aile kuntanshi ku kupapata.

Yuda ali mu matontonkanyo ayakalamba. Atontonkenye ukutila limbi bale mwipaya pantu taishibe ukuti ulya muntu ali ni Yosefe. Nangu eshiba ukutila ali ni Yosefe, nalyo line nga alikwete umwenso ukuchilapo. Yosefe alikwete insambu shakuba umukali kuli ba munyina.

Kuli cha moneka kuli ifwe ukutila Yosefe takwete uluse kuli bamunyina. Ichine chine alebeshafye. Mumasambililo yambi tutile ukweshakuletela ubusuma ku bantu. Chisuma ifwe ukweshiwa.

Ukupapata kwa Kwa Yuda (b 18-34) kwalondololwa bwino. Natumona ifyo Yuda asakamikwe elyo ne chishinka akwete. Yuda afwaile ukusunga ichilayo apangile kuli wishi.

Mu chipandwa chakubalilapo (b. 18-29) muli umulandu wakulondolola ifyo chali. Ichiputulwa cha bubili (b. 30-34) chilelondolola ifyo Yuda afwaile ukuchita pali uyu mulandu.

Mu 20, Yuda asosa ukutila Yosefe mwana Rakele uwatemwikwa alifwa. Mu b. 27-28, abwekshapo amashiwi yakwa Yakobo ilyo alandile pali Yosefe. Kabili alanda napafyo Yakobo atemenwe Benyamini. Yuda alandile ukutila ifi Yosefe afwa, Benyamini nao nga aluba ninshi wishi nao kuti afwa ku chililishi.

Mu beshi 30-34, Yuda aibika ukuba umusha panchende yakwa Benyamini. Alondolwelele Yosefe ifyo alaile kuli wishi pamulandu wa mwaiche. Ukulanda kwakwe kwakutila: "Pantu ndeya shani kuli tata, apo umulumendo uyu nshakabe nankwe?"

ICHIPANDWA 1

UKUTENDEKA NE NTAMPULO YA BWINA KRISTU

AMALEMBO YA MU BAIBELE: Ukutendeka 1:1-4;
Yohane 1:1-3;
Abena Kolose 1:15-27.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILO LYA LELO: Ukutendeka 1:1; Yohane 1:1-3;
Abena Kolose 1:15-17.

IBESHI LYA KUSUNGILA: *"Niku chitetekelo eko twilukilo kuti ifya pano isonde fyalengelwe ku chebo chakwa Lesa mukuti ichimoneka cha chitilwe ku fishimoneka."*
Aba Hebere 11:3

Takwaba umulandu wa wamisha uku chila pawa kubumba Kwachalo. Kabili mulandu wakui-chefya. Utwibukisha ukutila Lesa emwine wa chalo chonse nafyonse ifyabamo. Fyonse ifyo twaishiba fyali kwata intampilo elyo ne mpela. Lelo tatwaishiba bwino pa kubumbwa kwa chalo, lelo twaishibafye ukutila Lesa ewapanga. Twa-chetekela ifi pa mulandu wa chisumino chesu. Ilyo kushali nangu chimo Lesa eko ali, elyo na Yesu Kristu (chebo) nao ali nankwe. Ilyo tube-lenga pakubumba kwa chalo, tuleshiba ukutila, "Ichalo chakwa Yehoba ne fyaisulapo panonse nabaikalapo." (Amalumbo 24:1)

AMALEMBO YALI MWISAMBILILO: Ukutendeka 1:1;
Yohane 1:1-3; Abena Kolose 1:15-17.

"Ku kutendeka Lesa alengele umulu na pano isonde."

Ukutendeka 1:1.

"Mu kutendeka mwali Cebo, kabili Cebo ali pamo na Lesa, kabili Cebo ali ni Lesa. Wene mu kutendeka ali pamo na Lesa: ifintu fyonse fyalengelwe kuli wene, kabili ukwabula wene takwalengelwe cintu nangu cimo icalengelwe."

Yohane 1:1-3.

"Wene e cipasho ca kwa Lesa uushimoneka, libeli lya ku cibumbwe conse; pantu muli lya ku cibumbwa conse; pantu muli wene e mo fyalengelwe ifintu fyonse mu mulu na pano isonde, ifimoneka ne fishimoneka, nangu Fipuna fya bufumu, nangu Bucibinda, nangu Bumulopwe, nangu Ba lupaka; ifintu fyonse fyalengelwe muli wene, kabili fyalengelwe wene; wene na o atangilile fyonse, kabili muli wene e mo fyonse fyakobenkana."

Abena Kolose 1:1-3

Ukutendeka 1:1 - Ilyo Lesa alengele umulu ne chalo, Yesu nao eko ali. Yesu ali na Lesa. Nangu panshita kushali nangu chimo, Yesu eko ali. Tatwaishiba ifyo cha chitike. Twaishibefye ukutula chali chitike. Ukupangwa chabikwamo nolwelele lwine.

Lesa tapangilefye ichalo ichitwikalamo. Alitupela nefyakulya ifyo tukabila. Umuntu afwaya ifyakulya elyo no mwakwikala. Afwaya no kulubulwa. Ubupekanyo bwa kwa Lesa ubwaku-balilapo bwali bwa mulubushi uwakupela ubupususho.

Muli Yohane 1:1-3 tubelengele ichiputulwa chakwete Yesu muku lenga ichalo. "Chebo" ekutula Yesu Kristu. Moneni pafyo aya mabeshi yale-tweba.

1. Yesu eko ali inshiku shonse ("Mukutendeka"). Inshiku shonse Yesu aleikala.
2. Yesu Kristu ali na Lesa. "Chabo ali na Lesa."
3. Yesu Kristu ni Lesa. "Yesu na Lesa baba bamo. ("Na chebo ali ni Lesa"). Muli Yohane 10:30, Yesu atile: "Ine na Tata tuli bamo."
4. Yesu Kristu abombele pamo na Lesa mukulenga. Mu beshi 3, tubelengele ukutula alengele ifintu fyonse ukwabula wene takwalengelwe chintu nangu chimo ichalengelwe.

Yosefe abebele ukutula bafwile ukuleta Benyamini. Bali nokuyanankwe umuku waku konkapo ukuya muku shita ifyakulya. Echakwishibilapo ukutula tabali balwani. Alefwaya ukumona nga balyalwike ukufuma apo ba mushitishishe ngo musha. Kabili Yosefe alefwaisha ukumona umwaiche wakwe, Benyamini.

Abana bakwa Yakobo (Israele) balibweleleko. Baile na Benyamini. Yosefe alibachenjeshe. Abikile ulukombo lwakwa ulwa silfere muli tumba wakwa Benyamini umwali ing'ano. Yosefe atumine abantu bakwe ukuya bweshe ba munyina. Pamulandu walukombo. Yosefe atile Benyamini alinokushala ku Egupti, no kumuchita umusha wakwe pamulandu achitile. Yosefe alebeshafye, alefwaya ukumona nga chakutula kuti bayafwilisha Benyamini.

Natubelenge ifyo munyina kwa Benyamini, Yuda achitile.

AMALEMBO YE SAMBILILO: Ukutendeka 44:8-10

"Moneni, isha silfere isho twasangile mu tunwa twa batumba besu twabweshe kuli imwe, ukushifumya mu calo ca Kanaani, nga kanshi twibe shani mu ng'anda ya kwa shikulu silfere atemwa golde? Uwa mu babomfi benu uo cilesangwako e o afwe, na ifwe tuleba abasha ba kwa shikulu. Na o atile, kabili nomba lekeni cibe umwabele fyebo fyenu: uo cilesangwako e o alebo musha wandi, na imwe muleba ababulo mulandu."
Ukutendeka 44:8-10

Yuda alaile kuli wishi ukutula nkasunga Benyamini (Ukutendeka 43:8-10). Yosefe abebele ukutula ngatabasende Benyamini ninshi bekabwelelako. Yuda alaile ichi chilayo kuli wishi. Yakobo talefwaya ukuti Benyamini aye. Yakobo alinechililishi chakwa Yosefe. Aletina ali limbi kuti ichintu chimo cha chitika kuli Benyamini.

CHINSHI CHIKACHITA ICHITEMWIKO

AMALEMBO YA MU BAIBELE: Ukutendeka 37-38, 44;
Yohane 15:12-14.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILLO LYA LELO: Ukutende-
ka 44:18-24.

IBESHI LYA KUSUNGILA: *"Takuli untu akwato ku-
temwa ukuchila pali uku,
ukwa kuti umuntu aposele
ababiye umweo wakwe."
Yohane 15:13.*

Mwisambililo lya mulungu wapwile, twa mwene Yakobo uko aile ku Egupti. Talefaya uku-sha impanga iyo Lesa alaile ku lupwa lwakwe, nomba kwali insala iyikalamba. Amwene ukutila takwete ifyakuti enga chita kamofye ukuya. Nomba munshita ine ilya aletwishika elyo ne chishinka chine chine takwete elyo no kutwishika, aliminine noku kula ichakwi pailapo ilambo lyakwa Lesa. Alipepele Lesa. Lesa alilandile kuli wena elyo amwebele nokuya ku Egupti. Lesa amwebele ukutila Israele akaba luko ulukalamba. Lesa alichinjishe ishina lyakwa Yakobo atile niew Israele.

Isambililo lyesu lelo lilipa mwana umo uwakwa Yakobo. Ishina lyakwe ni Yuda. Yakobo akwete abana ikumi limo na babili. Yosefe na Benyamini ebali abaiche sana. Bali bana bakwa Rakele uwo Yakobo atemwishishe. Yakobo atemwishishe Yosefe. Ichi chalengele ukutila ba munyina bambi bamupate. Bamushitishe ku bena Ishmaele abasulwishi, elyo baile yeba wishi abati aliipaiwa ne nama shampanga. Yakobo aikewe ubulanda ubukalamba sana.

Lesa ali na Yosefe munshila shonse. Ayalwike chilolo mu Egupti. Ewakonkelele kuli Farao ku maka ya mu buteko. Mu chalo cha kanaani mwaponene ichipowe. Yakobo atumine abana bakwe ku Egupti ku kuya shitako ifyakulya. Baile shita ifyakulya kuli Yosefe lelo taba mwi-shibe.

Paulo alembele pakubako kwa kwa Yesu na panchito ya kulenga ichalo. Yesu Kristu chimo chine na Lesa. Lesa uo tushingamona. Yesu ali na Lesa pamo ilyo ichalo chali tachilalengwa. Ifintu fyonse ifyo tumona fya lengelwe na Kristu, pamo nefintu tushimona. Maka yakwa Kristu eyaikatanya ifintu pamo.

Lesa afwaile ukuba mu mwana wakwe. Ukupitila muli uyu mwana kuti twaishiba Lesa. Yesu atutwala ku chinso chakwa Lesa. Kuti twaba pachinso chakwe. Tufwile uku chetekela muli Yesu. Alitufwilile. Tufwile ukumusumina. Kristu mu mitima yesu esubilo lyesu ilya Malubo.

Ichitemwiko cha kulenga elyo ne chitemwiko cha bumulubushi fye ndela pamo. Lesa uwatupangile, ali tufwilile. Twali mukongola apakalamba.

IFYA KUTONTONKANYAPO

Lesa ilyo apwile ukulenga ichalo chonse, Alengele umuntu. Lesa alengele ifintu fyonse ifyo umuntu afwaya.

Lesa alafwaya ukulabomba mu mweo wenu. Ukupitila muli Yesu Kristu, Lesa kuti akonkanyapo ukulalenga muli iwe. Kuti wachilapo apo wa belele ilyo tali muli iwe.

Lesa afwaya kuti ukachilepo. Nenshila yakwe mu mweo obe, kuti waba mwina Kristu umwine mwine.

IFIKOMO

1. Lesa alabako inshiku shonse. Ilandwe lisuma lya kwa Yohane liletweba ukutila, Yesu Kristu inshiku shonse abako na Lesa. Ni Lesa. Alipamo na Lesa ilyo fyonse tafilabako. Abombele na Lesa mukulenga ifintu fyonse. Twalengelwe kuli wene.

2. Lesa tamoneka. Yesu alitulangile pano chalo ifyaba Lesa. Yesu Kristu na Lesa baba bamo. Maka yakwa Yesu eyaikatanya ulwelele panchende yaluko. Abika ifintu munchende shafiko.
3. Mukuchetekela, twali sumina umulandu waba mu kutendeka. Mukuchetekela twalishiba ukutula Lesa wa chitemwiko ewa tubumbile. Kabili atupele ne pusukilo. Aishile pano chalo nokutufwila palupanda.

suma, ukuteko mutima, ukunakila, ichishinka, takuli mbela yakupinkana nabachitefi." Abena Galatia 5:22-23.

Mu chipandwa 14:1-3 tubelengamo ifyo Lesa alaile Yakobo. Ayebele Yakobo ukutula chisuma nangu aya ku Egupti. Lesa alaile ukutula balupwa wakwa Yakobo bakaba uluko ulukalamba. Ilyo papitile imyaka iyingi Lesa alifumisha uluko lwakwa Yakobo mu Egupti. Bali luko ulukalamba pamo ngefyo Lesa asosele.

IFYA KUTONTONKANYAPO

1. Lesa kuti abomfya umuntu uushalungama mukufwaya kwakwe. Uushasubilwa kabili uwabufi. Ayalwike umuntu wakwa Lesa umukalamba.
2. Yakobo alikulile mu mupashi ilyo aiminine pa Beere-sheba pakupepa. Ali muntu "uwa chinjishiwa."
3. Lesa kuti amona imibele yesu. Lelo umuntu wena tekuti aimone.
4. Chalya nguka sana ukwamba umuntu. Kutichaba ubwina Kristu ngatule esha ukubafwiliha.
5. Yakobo alichinjishe pakuti abomfeshiwe na Lesa. Belengeni ibeshi lya kusungila.

IFIKOMO

1. Israele alisalilwe no kupalwa--tekutula abena Israele bali bena Lesa. Chalifye luse lwakwa Lesa.
2. Natumona ukusenamina kwa kwa Lesa ukusuma ilyo alaile Yakobo. Ukumulinda elyo no ku mubwesha ku mpanga aleikalako.
3. Yakobo apele ilambo pe Beere-sheba. Alefwaya ubutungulushi bwakwa Lesa elyo no mutende.
4. Lesa abulile Yakobo uwaiswilemo ububifi, no ku mubomfya mukufwaya kwakwe. Lesa kuti abomfya. Kutu atwafwa namukukula mu fisabo fyamu mupashi. "Ifisabo fya mu mupashi ku temwa, umutende, ukutekanya, ichongwe, ubu-

ICHIPANDWA 2

UKUBOMBA MILIMO YAKWA LESA

AMALEMBO YA MU BAIBELE: Ukutendeka 1:2; Esaya 40:12, 21-28.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILO LYA LELO: Ukutendeka 1:31; Ukutendeka 2:4-9; Esaya 40:12, 21-22.

IBESHI LYA KUSANGILA: *"Fyakwa Yehoba pano isondo ne fyaisulapo, pano nse nabaikalapo."*
Amalumbo 24:1

Mwibuku lya kutendeka mulondolwele ukupangwa kwa chalo, tusambililemo nokutula chali pangilwe. Chali chi sungusho icha chitike. Lesa apangile ichalo muku konkanya umo ifintu fyabela. Kalemba wa Baibele alondolwele pali Lesa. Alondolola napa chalo. Elyo napa muntu.

Ukutendeka 1:1-30 kuti mwa monamo ifintu Lesa abumbile. Fyabumbwa na Lesa. Umulungu wapwile twa sambilile ukutula Yesu ali pamo na Lesa ilyo ichi chisungusho chakubumba ichalo cha chitike. Lesa eko ali kabili entulo ya mweo.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILO: Ukutendeka 1:31; Ukutendeka 2:4-9; Esaya 40:12, 21-22.

"Kabili Lesa amwene conse ico acitile, kabili, cungulo, kwali no lucelo, ubushiku ubwalenga mutanda."

Ukutendeka 1:31

"Iyi e milengelwe ya mulu na pano isonde mu kulengwa kwa fiko. Munshita Yehoba Lesa acitile pano isonde no mulu, icimpusa conse ca mpanga cali tacilabapo pano isonde, ne cimena conse ca mpanga cali tacilamena; ico Yehoba Lesa ali talaloseshe mfula pano isonde, no muntu takwali wa kulimo mushili; lelo fubefube alanina alefuma pano isonde no kunwensha pa nshiponse. E lyo Yehoba Lesa abumbile umuntu ku lu-

kungu lwa mushili, na mu myona yakwe aputilemo umupu wa mweo; no yo muntu abe cibumbwa ca mweo. Kabili Yehoba Lesa alimine ibala mu Edene, ku kabanga; no mo e mo abikile umuntu uo abumbile. Yehoba Lesa ameseshe mu mushili no muti onse uo bengatemwo kumona kabili uwawama ku kulya; na mu kati kebala, umuti wa mweo, kabili umuti wa kulengo kwishibo busuma no bubi."

Ukutendeka 2:4-9.

"N'ani uwalinga amenshi mu lupi lwakwe, uwalingulwilemyulu kuli hafu wa mukono, uwabika mu mulingo ulukungu lwa calo, utupili mu ca kulingilamo ukufina?"

Esaya 40:12

"Bushe tamwaishiba? Bushe tamwaumfwa? Bushe tamwaebwo kutula pa kutendeka? Bushe tamwailuko kutula pa kulimbwa kwa calo? Ukuti e waikala pa cinshingwa - ng'anda ca calo, na 'baikalapo bamoneka nge fipaso; e wanse myulu nge ca lubebelu, no kuitandabika nge hema lya kwikalamo;"

Esaya 40:21-22

Lesu ilyo apwile ukubumba, chinshi atontokenye mumilimo yakwe? Ukutendeka 1:31, muletweba ukutila chali mu wamishe. Mu kutendeka 1, kalemba atile "Lesu amwenye ukutila cha muwamishe" imiku isano. Ilyo imilimo yapwile munshiku mutanda, amashiwi yakutila "Moneni" na "Fyonse" yalilundilwepo. Lesu alengele ichalo ichawamisha ichayemba. Mu nchito yakwa Lesu tamwali ububi.

Umulandu wakubalilapo mu kutendeka 1 uletweba pali Lesu elyo nokulengwa kwa chalo. Ifingi ifyalembwa pa muntu fyaba mu kutendeka 2. Lesu alengele imiti elyo nefimena ukuti filekula. Alefwaya ukuti fileyemfya elyo nokuti umuntu alefibomfya. Lesu taleloshamo imfula lelo alefitapilila. Umuntu apangilwe kufyo Lesu apangile kale. Umuntu onse apangilwe kulukungu lwa pe sonde. "Mulubuto" (beshi 4) tachilepilibula ngefyo inshita yakasuba ngefyo twaishiba. Chilepilibula ukutila "Munshita," nangu "Lilali."

Umupu wakwa Lesu wabomfeshiwefye ku muntu. Tabomfeshe ku nama shimbi. Umuntu ayalwike "uwa-

Esau aupile abanakashi abena Hiti babili. Isaki na Rebeka tabaishibe pali filya fyupo. Balya banakashi bali niba kapepa ba tulubi. Abafyashi bena bale fwaya Yakobo ukupila mulupwa lwakwa Rebeka.

Mu chipandwa 28, tubelengamo ifyo Yakobo afumine pamushi. Alibutwike ukufuma kuli Esau. Aile kung'anda yakwa nalume ku kuyaupa.

Yakobo ilyo aiminine nokusendama. Alilotele ichiloto. Muchiloto chakwe amwene umutanto nawiminina ukufuma panshi ukuya mu mulu. Elyo bamalaika balenina nabaleika kumuntanto wine ulya. Lesu aiminine pa mutanto nokulanda kuli Yakobo mu chiloto.

Lesu alibwekeshepo ukulanda ichilayo icho alaile kuli Abrahamu na kuli Isaki. Alaile Yakobo ukukwata indupwa ishingwi. Alaile nokutila wena (Lesu) akalamulinda mpaka akabwelele ku mpanga aleikala.

Yakobo ilyo ashibwike alishibe ukutila Lesu alilandile kuli wena mu chiloto. Mu mabeshi yakulekeleshako (b 18-22). Yakobo abikile ichishibilo pali ilya nchende nokupenika ishina atinipa Betele. Alaile Lesu ifintu fibili nga akalamusunga, elyo no kumubwesasha ku mpanga aleikala nakabili. Amulaile ukuti (1) Yehoba akaba Lesu wakwe. (2) Betele ikaba ninchende yakupepelamo, elyo (3) no kulapela ichekumi chakwe kuli Lesu, pamo ngefyo twaishiba naifwe.

Ilyo papitile imyaka iyingi, Yakobo alyupile akwete no lupwa ulukalamba sana. Nomba mu chalo cha Kanaani mwaponene insala. Mu Kanaani emwaleikala Yakobo kabili ewali emushi wakwe. Insala yaponenemo yali iyikalamba sana. Ulupwa Lwakwa Yakobo lwaleya muku fwaya ifyakulya kunchende shimbi. Yakobo aile ku Egupti. Elyo Yosefe umwana wakwe ali mu Egupti. Yakobo aile ku kushitako ifyakulya.

"E lyo Israele atewike alaya na conse ico akwete, afikile na ku Beere-sheba, no kwipaila Lesa wa kwa wishi Isaki amalambo. Lesa asosele kuli Israele mu fimonwa fya bushiku, no kutila, Yakobo, Yakobo. Na o atile, E po ndi. Lesa atile, Ni 'ne Lesa, Lesa wa kwa wiso; witino kutentemukila ku Egupti, pantu e ko nkakucito kubo luko lukalamba."

Ukutendeka 46:1-3

Esao aile mukulunga inama. Ifi eflyo Isaki amwebele ukuchita. Isaki atemenwe inama elyo aletemwa no musango Esao aleipikilamo. Alefwaya ukulya ifya malila ilyo tali talapala Esao. Rebeka aipike inama ya mbushi pakubepa Isaki. Elyo abikile na masako yambushi kumaboko yakwa Yakobo naku fisansa fya minwe pakuti abe nga Esao. Icho Isaki alinimpofo, Rebeka alefwaya ukutula Yakobo ayaumfwika kwati ni Esao Isaki nga aya mwikala.

Yakobo aile kuli wishi nasenda ifya malila nafwala na masako yambushi ku maboko ailefika napaikete wishi. Yakobo aile eba wishi ati nine Esao. Isaki tashininkishe. Ishiwi talya umfwikike ngelyakwa Esao. Kabili Isaki aletwishika pali Esao, ukutula tekuti apapene asange inama elyo nokupekanya mukwangufyanya, lelo Yakobo alikonkenyepo ukubepa wishi, Isaki ilyo aikete Yakobo aumfwile amasako yambushi yalya Rebeka amufwikile ku maboko. Isaki alile inama elyo apalana Yakobo. Atontonkenye ukutula amapalo apele kuli Esao.

Mi chipandwa 27 tubelengamo ifyo Esao aile kuli wishi nasenda nefya malila pakuti apoke amapalo. Asangile ukutula Yakobo alipokele. Alililile apakalamba, pamulandu wakumu chenjesha.

Esao alifulilwe sana. Apangile ukwipaya Yakobo panuma yamfwa yakwa wishi. Rebeka ilyo aumfwile ayebile Yakobo ukuya kumbi, pakutula mu nyina eka mwipaya.

kwikalila mu mweo." Ichi chilepilibula ukutula umuntu aba uwa chindikwa.

Ishiwi lya kutula "Edene" lipilibula ukutula "insansa" nangu "ukusekela." Ifi eflyo Lesa alefwaila umuntu. Alefwaya inchende iya kusekesha. Lesa abikileko ibala umwakwikala umuntu. Umwakuti aleikala nokula sansa mukila mufitwalo ifyapanga Lesa. Mwali ifimuti ifyale twala ifitwalo ifyayemba. Fyonse ifyalimo fyali fya muntu.

Kasesema Esaya aletweba ukutula Lesa ali mubutungulushi. Atungulwile pakutendeka kabili akatungulula napa kulekelesha. Abumbule umuntu. Apekenye nepusukilo lya muntu. Ni Lesa wafintu fyonse. Ni Lesa wa mu myulu. Kabili ekapanga wa we sonde. Ewapanga nafyonse ifikala pano chalo.

IFYA KUTONTONKANYAPO

Tontonkanyeni pafilambu fisuma ifyo Lesa atupela inshita shonse. Ifyabupe fyali chila pa fyakulya, ifyakufwala, napa mayanda. Lesa atitupela amano aya kutontonkanishako, ayo tuli no kuchindikilako Lesa.

Twalikwata ifyabupe fyaku fwaya ifibusu. Ifyabupe fimbi fyamangalo aya pusana pusana elyo nokwimba. Ifi fyabupe fyapelwa kuli ifwe ukuti tule fibomfya no kusekelamo. Bushe umusalula pamo no kukana bomfya bwino ifintu kuti fyaleta shani ulubembu? Chila chabupe, Lesa alatupela insambu. Musango nshi twinga bomfeshamo ifyabupe fyesu?

IFIKOMO

1. Ubukulu bwakwa Lesa pamo nobusuma bwakwe teti tufishibishe.
2. Tupepa Lesa uwaba Shikulu wesu uwamu lwelele.
3. Lesa tapelafye ififwaikwa ku mibili yesu. Apela ififwaikwa mu mipashi yesu.
4. Ichabupe chakwa Lesa icha bupususho kuli ifwe tachafuma mu milimo, "pakuti umuntu tengatakisha." (Abena Efese 2:9).

UMUNTU MU CHATA CHAKWA LESA

AMALEMBO YA MU BAIBELE: Ukutendeka 1:26-2-25;
Amalumbo 8: Mateo 10:29-31; Imilimo ya Batumwa 17:26-28; 1 Abena Korinti 15:45-50

AMALEMBO YALI MWISAMBILILO LYA LELO:
Ukutendeka 1:26-31;
Ukutendeka 2:1-4;
1 Abena Korinti 15:45-50.

IBESHI LYA KUSUNGILA: *"Les a alengele umuntu mu chata chakwe, mu chata chakwa Les a emo amulengele, umwaume no mwanakashi eflyo abalengele.*
Ukutendeka 1:27

Les a alikwete ubupekanyo pa muntu apangile. Pakubalilapo Les a alengele ulwelele. Alengele akasuba, umweshi ne ntanda. Apangile isonde na menshi. Alitantamike nefiputulwa fya mwaka. Kabili alilengele nefimuti ifikula, ifyani, ifimpusa, pamo ne miti. Apangile isabi ilikala mumenshi elyo nefyuni ifi pupuka mu mwela. Les a apangile ne nama shonse ishamisango na misango, ishikalamba ne shinono.

Icho Les a alekeleshe ukupanga muntu. Les a talefwaya ukuti umuntu abe umunang'ani. Les a apele umuntu imilimo yakubomba. Les a alikwete ubupekanyo pamuntu apangile. Kuti twa sambilila ubupekanyo mwisambililo lya uno mulungu.

AMALEMBO YE SAMBILILO: Ukutendeka 1:26-31;
Ukutendeka 2:1-4; 1 Abena Korinti 15:45-50

"E lyo Les a atile, Natucite umuntu mu cata cesu, umwebele cipasho cesu: na o abe na bukateka kwi sabi lya muli bemb a, na ku fyuni fya mu lwelele, na ku fitekwa, na ku nama shonse sha mpanga, na ku fikulika fyonse ifikulika pe

*"Na o aingile muli wishi, no kutila, Mwe tata. Na o atile, E po ndi; ni wani, we mwana wandi? Yakobo atile kuli wishi, Ni 'ne Esau, ne beli lyenu; ncitile ifyo munjebele: shi bukeni, mwikale, no kulyapo inama yandi, ukuti umutima wenu umpale. Isaki atile kuli mwane, ifyo wayangufyanya ukuimona, we mwana wandi! Na o atile, Ico Yehoba Les a wenu anengele ukushuka. Kabili Isaki atile kuli Yakobo, Shi palama no kuleka nkupampante, we mwana wandi, njishebe ngo li mwana wandi Esau wine, atemwa te o. Awe Yakobo apalamine kuli Isaki wishi; na o alamupampanta, no kutila, Ishiwi lishiwi lya kwa Yakobo, lelo amaboko maboko ya kwa Esau. Lelo tamushininkishe, ico amaboko yakwe yali aya masako nga 'maboko ya kw Esau munyina: e ico amupalile. Kabili atile, Bushe ni 'we mwana wandi Esau wine? Na o atile, Ni 'ne."
*Ukutendeka 27:18-24**

"Kabili afikile apantu pamo, no kulalapo, ico akasuba kawa; abulilepo ne lya pa mabwe aya palya pantu, abikile ku mitwe, no kusendama palya pantu. Awe alilotele: moneni, umutanto nawimikwa pano isonde, ne mpela ya uko naifika mu mulu: moneni, na bamalaika ba kwa Les a baleninamo no kutentemukulamo. Kabili, moneni, Yehoba naiminina apo ali, no kutila, Ni 'ne Yehoba les a wa kwa Abrahamu wiso, kabili Les a wa kwa Isaki; icalo ico usendememo, ndecipela kuli iwe na ku bufyashi bob e. Kabili ubufyashi bob e bukaba ngo lukungu lwa pano isonde, bukafumfumukila na ku masamba, na ku kabanga, na ku kapinda ka ku kuso, na ku kapinda ka ku kulyo; kabili indupwa shonse sha pano isonde shikalilwa muli iwe na mu bufyashi bob e. Kabili mona, ine ndi nob e, kabili nakulakulinda konse uko uleya, no kukubwesasha ku mpanga ino; pantu nshakakuleke, kano nkasuke ncita ico nkwebele. E lyo Yakobo ashibwike mu tulo twakwe, no kutila, Ukuba Yehoba aba muno muntu, na ine nshaishi-be! Awe atinine, no kutila, Pa kutinya nga nshi pano pantu! Pano pantu te cimbi kano ing'anda ya kwa Les a, kabili pano pantu ni mpongolo ya mu mulu!"

Ukutendeka 28:11-17.

UBULENDO BWA KUYA KULI

AMALEMBO YA MU BAIBELE: Ukutendeka 27-28;
32; 46:1-3.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILO LYA LELO: Ukutende-
ka 27:18-24; 28:11-17;
46:1-3.

IBESHI LYA KUSUNGILA: *Ngo muntu tafyelwe uku-
fyalwa kwa mu mulungu,
tekuti amone ubufumu
bwa kwa Lesa.*
Yohane 3:3.

Yakobo muntu umo uwalumbukwa ku misango yakwe mu chipingo chakale. Yakobo ali uwate-
mwikwa kuli nyina, uweshina lya Rebeka. Wishi ali ni Isaki nao atemwishishe Esao. Umuchisha chinani wabo walengele ukuti balya bana babili bakane ukula umfwana.

Ilyo Yakobo ashitile ububeli nefyakulya kuli Esao, chilemoneka ukutila tapali kumfwana kwine kwine. Bali abapusana sana mu matonto-
nkanyo, na mu milimo yabo, elyo na mufintu bale-
fwaya mu bumi bwabo.

Mu chipandwa cha 27:1-17, tubelengelemo ukutila Isaki alinokupela amapalo kuli Esao. Esao ewali ebeli, amapalo muchinshi uwo alino kukwata pamo nge beli. Ilyo Rebeka aumfwile amapange yakwa Isaki, nao atampile ukula sala inshila shakwe. Apangile pamo na Yakobo ukuti abepe Isaki. Alefwaya ukutila Yakobo eo apoke amapalo.

Rebeka aipike ifyakulya ifyo Isaki alesu-
bila ukupoka kuli Esao. Pakumona ukutila Isaki alitulike amenso, ubufi bwa pangile Rebeka na Yakobo bwali bombele.

AMALEMBO YE SAMBILILO: Ukutendeka 27:18-24;
28:11-17; 46:1-3

sonde. Kabili Lesa alegele umuntu mu cata cakwe, mu cata ca kwa Lesa e mo amulengele; umwaume no mwanakashi e fyo abalengele. Kabili Lesa alibapalile, Lesa atile kuti bene, Fyaleni, fuleni, kumaneni pe sonde no kupanasha; kabili mube na bukateka kwi sabi lya muli bamba, na ku fyuni fya mu lwelele, na ku fya mweo fyonse ifyenda pe sonde. Kabili Lesa atile, Moneni, namupele mbuto shonse ishiponye nseke isha pe sonde ponse, ne miti yonse umuli ifisabo fya muti uuponye nseke; kuli imwe fika-
be fya kulya. Na ku nama shonse sha pe sonde, no ku fyuni fyonse fya mu lwelele, na kuli fyonse ifikulika pe sonde, umuli umweo, napelo musalu onse uteku ku kube ca kulya. E lyo cali ifi. Kabili Lesa amwene conse ico acitile, kabili, moneni, naciwamisha. Kwali ne cungulo, kwali no lucelo ubushiku ubwalenga mutanda."
Ukutendeka 1:26-31

"E fyo fayapwishishiwe umulu na pano isonde, no mulalo onse wa fiko. Mu bushiku bwa cine lubali e mo Lesa apwishishishe imili-
mo yakwe iyo acitile; kabili mu bushiku bwa cinelubali e mo atushishe ku milimo yakwe yonse iyo acitile. E ico Lesa apalile ubushiku bwa cinelubali, no kubushisha: pantu muli ubo e mo atushishe ku milimo yakwe yonse iyo Lesa alenge-
le ku kuicita. Iyi e milengelwe ya mulu na pano isonde mu kulengwa kwa fiko."
Ukutendeka 2:1-4

"Kabili e fyo calembwa, aciti Umuntunse wa ntanshi, Adamu, aishilebo mutima wa mweo, Adamu wa kupelelekesha aishilebo Mupashi uupelo mweo; lelo ica ntanshi te ca bumupashi, kano ica cifyalilwa, e lyo ica bumupashi. Umuntu wa ntanshi wa pano nse, wa mushili; Umuntu uwalenga babili wa mu mulu. Ifyo ali uwa mushi-
li, e fyo baba abena mushili; kabili ifyo aba uwa mu mulu, e fyo baba abena mulu. Kabili filya twakwate cipasho ca wa mushili, e fyo tukakwata ne cipasho ca Wa mu mulu. Awe nde-
mwebe ci, mwe ba bwananyina, ica kuti umubili no mulopa te kuti fipyane ubufumu bwa kwa Lesa; nangu kabola te kuti kupyane ukukanabola."
1 Abena Korinti 15:45-50

Mu Kutendeka 1:26, Lesa atile, "Natulenge umuntu..." Mwisambililo lya mulungu wapwile twa sambililemo ukutila Yesu ali pamo na Lesa. Yesu nao eko ali kukulenga ifintu fyonse. Amashiwi yakutila "na" elyo "mu" yalelola kukulapali Tata no Mwana. Ku kutendeka Yesu eko ali. Umuntu apangilwe mu chata chakwa Lesa. Eicho umuntu apangilwe mu chata chakwa Lesa na Yesu Kristu.

Umuntunse apangilwe nga Lesa. Apangilwe muli bu Lesa. Ukukupalana teuku umuntu amonekelamo. Tekumoneka kwa ku mubili. Lelo ku moneka kwa mu mupashi.

Umuntu ali nokulamona pafintu fyonse ifya pangile Lesa. Ali nokula mona pafyuni, isabi elyo napa nama shonse. Umuntu ali nokula kwata abana. Lesa apekenye ukuti abantu bakalefyalana. Abana bakupyana abafyashi babo pano chalo.

Umuntu ewali nobukata bwa pafintu Lesa alengele. Talifye ngo mukalamba panama. Lelo apangilwe mu musango uusuma uwa muchata chakwa Lesa. Lesa apekanishishe umuntu ukubomfya elyo no kusekelamo mufintu alengele.

Lesa abombele inshiku mutanda. Alitushishe. Apalile ubushiku nokubupatula. Lesa atupele ubushiku ubusuma ubo apatwile ukuti tule bubomfya munshila iyisuma. Lesa ayebele abantu bakwe ukulatusha nokula pepa pabushiku bwalenga chine lubali (Ukufuma 20:8-11). Yesu alepepa pabushiku bwa chine lubali. Yesu abukile ukufuma ku mfwa pabushiku bwakubalilapo mumulungu. Ilyo Yesu abwelelemo ku mulu, Abena Kristu, batampile ukutusha elyo no kupepa pabushiku bwa kubalilapo. Ubu bushiku nomba tutila pa mulungu.

Bushe amabeshi yatweba finshi pali Lesa? Adamu ayalwike uwa mweo. Lesa aputile mufipunda fya myona yakwa Adamu umupu wa mweo. Yesu (Adamu wakulekelesha) tali nga Adamu wakubalilapo. Yesu alapela imyeo. Apela umweo pantu ni Lesa.

4. Bushe twali bembuka mukutontonkanya ukutila kuti twaisansamusha fwebene ku fyuma fya muno chalo?
5. Kalembe we buku lya bena Hebere, mukufundisha bakabelenga bakwe mu chitetekelo na mu bwina Lesa, aibukishe Esao ilyo asokele ukuba abashasakamana pafintu fya kwa Lesa. (moneni ibeshi lya kusungila).

Yakobo alefwaya ububeli. Alitemenwe ukumupela ifya kulya apekenye. Pakulekelesha Esao aiketwe ubulanda lelo Yakobo tamubweshe ububeli.

Ngatuli bena Kristu, ninshi twali kwata ububeli. Lesa e shifwe, kabili kuti atutungulula munshila ishishuma ngatule mukonka. Ngatwalenga ifyakumubili wesu fyalatu tungulula, ninshi twaposa ububeli bwesu pamo ngefyo Esao achitile.

IFYA KUTONTONKANYAPO

1. Inshiku shonse tula sanga ilipusho lyakutula bushe chinshi twinga nonka mu fyuma elyo nefintu tufwaya kumibili yesu. Tatufwile ukuleka ichalo chiletungulula imyeo yesu.
2. Uku fwaya ifya mubili kuti kwatulenga ukusala ichintu ichishalungama. Kulatulusha ku kukana bika Lesa pantanshi. Tulaba abaitemwa.
3. Lesa akatwafwa ukusala ifyalungama ngatwala ikala mupepi nankwe.

IFIKOMO

1. Esao alesekela mufintu ifyalemoneka--ifintu ifinga shitwa nokushitisha. Aba nkulo yakwe bali niba shimakwebo no bupupu pamulu.
2. Yakobo alesekela mufintu ifyo ashingamona na menso. Alefwaisha sana amano yakwa Lesa. Abankulo yakwe bali abasakana mubusuma na mububi. Inshita shimo bale bembukila Lesa, nombamba balipele bakasesema, ku chalo, amalumbo, elyo na malembo ya Mushilo.
3. Ukushitisha kwa bubeli kwakwa Esao kulangisha ububi bwa misango. Alangishe ukutula wena tali wa ku chetekela uku kwata ichuma cha bubeli.

Twalikhwata ichimonwa chakwa Adamu ichi "liloba." Kuti twakwata ichimonwa chakwa Lesa icha mupashi. Kristu alatupela ichi chimonwa ngatwa mu pokelela. Tufwile ukusumina imfwa atufwilile.

Imibili yesu "iyeloba" ikabola nokubwelela kulukungu. Yesu ilyo akabwelela pano isonde, akesa tupela imibili iyipya. Iyi mibili taya kabole.

IFYA KUTONTONKANYAPO

Ukutontonkanya kwa kwa Lesa pa chupo ne ng'anda: Umwaume no mwanakashi baba abapamfiwa mukuchita ifintu ifile fwaikwa.

Umuntu kuti ayasuka kuli Lesa. Umuntu aba uwaishibikwa kuli Lesa pa nchito amupela.

Amapalo yakwa Kesa kubikapo abana elyo nokulenga ichalo ukuti chisandane.

Lesa atupele ubulungami. Ukupitila mu chichetekelo na mu chi sumino umuntu kuti asanga insansa.

IFIKOMO

1. Umuntu abumbilwe na Lesa kabili ewa chindikishiwepo pali fyonse ifyalengelwe.
2. Lesa alikwete ubupekanyo pa muntu. Alimupele inchito yakubomba elyo no kwisusha ichalo. Lesa alefwaya umuntu ukuti akale sunga elyo no kula bomfya ifyo abumbile. Lesa alipele fyonse ifyo umuntu afwaya. Kabili alimupele ubushiku bwakutusha elyo nokupepa. Lesa alishile bulya bushiku, ubu bushiku ubusuma kuli ifwe. Kuti twasambilishanyamo pafya bufumu bwa muyayaya ubwa kwa Lesa.

5. Lesa afwaya imwe ukukula mu mweo wenu uwabwina kristu. Bu chata chakwa Lesa bukakulanga mu mweo obe ngatampa ukula kulila mu chata chakwe.

Ilyo papitile imyaka iyingi aba muluko lwakwa Esao baleitwa ama Edomu. Tabale umfwila Lesa. Bali abaitemwa nga Esao. Baletungululwa nefyo imbili yabo yalefwaya. Panshita iyitali abena Edomu bale bombela abena Israele (aba muluko lwakwa Yakobo) ngefye Lesa asosele ukuti efyo chikaba.

Esao ewabalilepo ukufyalwa. Ewali nokupya na pa chipuna chakwa wishi mulupwa wishi nga afwa. Kabili nga abulile fyonse ifintu fyakwete wishi. Uyu emuchinshi balepela ku mwana webeli muluko lwa chi Hebere. Chaleitwa ububeli.

Mu beshi 27 34, tubelengamo ifyo Esao ashitishe ububeli bwakwe. Yakobo na Esao tabapalene ngefyo bampundu bambi bapalana. Esao ali uwa bupipi ubwingi. Yakobo takwete. Esao atemenwe ukusunga impanga ne Ng'ombe. Elyo no kulunga inama. Yakobo wena ishita ishingiki kala mu mushi. Abafyashi babo tabale basungamunshila imo iine. Isaki atemwishishe Esao. Rebeka nao alelangisha ichitemwiko sana kuli Yakobo.

Ubushiku bumo Esao afumine mumpanga, aliketwe sanane nsala. Yakobo aleipika ifyakulya. Limbi wali mupusa wanama elyo nelanda nangu intongwe. Esao alombele ifyakulya icho aiketwe insala. Yakobo alimwebele ukutila amushitishe ububeli nefya kulya. Yakobo limbi nao alefwaisha sana ububeli, ukuchila napafyakulya. Esao alishitishe ku mulandu wansala aiketwe. Atile "Bushe ububeli buwaminepi ilyo ndinensala iyakunjipaya!"

Yakobo alefwaya ukushininkisha ukuti Esao ebukishe ifyo bakabushenye. Yakobo amwebele ukulapa ukutila alemushitisha ububeli. Esao abikile amano mufintu ifyo engamona nokulya elyo nokufikata. Taichindike nokutila afumepo ukuti fyakwe umwine wena pamo ngebeli. Alilapile pamenso yakwa Yakobo nokutila aleshitisha ububeli bwakwe ne fyakulya.

ine ndebelapo? E ico aile ku kwipusha kuli Yehoba. Na o Yehoba atile kuli wene, Mwi fumo lyobe muli inko shibili, inko shibili sha bantu shikapatakana pa kutula mu nda yobe; uluko lumo lukatalila pa luko lubiye, kabili umukalamba akabombelo mwaice."

Ukutendeka 25:21-23

"Awe balikulile abo baice: Esau ali muntu uwaihibo kubamba, umuntu wa mu mpanga; na Yakobo ali muntu watekanya, uwikala mu mahema. Kabili Isaki atemenwe Esau, ico ububamfi bwakwe bwawamine mu kanwa kakwe; na o Rebeka atemenwe Yakobo. Nomba Yakobo aleipike ca kwipika ce landa; e lyo Esau aishile ukufuma mu mpanga, nafwo lushile. Esau atile kuli Yakobo, Shi leka ndyepo ica kulye cakashika ico; pantu nafwo lushile. Esau atile kuli Yakobo, Shi leka ndyepo ica kulye cakashika ico; pantu nafwo lushile. (E co lyainikilwe ishina lyakwe Edomu.) Yakobo atile, Ubale unshishe ububeli bobo. Esau atile, Mona, ndepana mfwe: kabili bwa nshi kuli ine ububeli? Yakobo atile, Ubale ulape kuli ine. Awe alapile kuli wene, ashishishe no bubeli bwakwe kuli Yakobo. E lyo Yakobo apele kuli Esau umukatene caipikwa ce landa; na o alile no kunwa, e lyo aimine, aya no kuya: e fyo Esau asulile ububeli."

Ukutendeka 25:2734

Ilyo abana bakwa Rebeka bali tabala fyalwa, tale umfwa bwino ilyo ali pabukulu. Abana balesunkana munda yakwe. Aipwishe Lesa pafyalechitika. Lesa amwebele ukutila abana bakwe bakaba nitungulushi sha mishobo ibili. Lesa atile umushobo umo ukaba uwakosa ukuchila uubiye. Kabili Lesa amwebele ichintu chimo ichali ichipya. Atile umwana umukalamba akale bombela umwaiche wakwe. Mulupwa lwa chi Hebere, ibeli elikwata umuchinshi mulupwa. Uku kusesema kwafumine kuli Lesa kwali ukwaibela munshila imbi. Bampundu balatemwana inshita ishingwi. Lesa atile aba bampundu tabakabe abatemwana sana--bakaba aba pusana sana.

ICHIPANDWA 4

UBUCHUSHI BWA LUBEMBU

AMALEMBO YA MU BAIBELE: Ukutendeka 3;
Luka 15:11-32;
Abena Roma 1-3.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILLO LYA LELO: Ukutendeka 3:1-15.

IBESHI LYA KUSUNGILA: "Pantu nshishila ku kwita abalungami kono aba bembu."
Mateo 9:13

Mwisambililo Iyesu Ilyakulekeleshako twale sambilila pa fyo Lesa alengele ichalo. Lesa alekeleshe ukupanga umuntu pano nge chakulekeleshako icha chindamo mukupanga kwakwa Lesa. Apele nefyalefwaikwa ku muntu. Mwisambililo Iya uno mulungu tuli nokusambilila pa lubembu lwa muntu ulwa kubalilapo. Ulubembu ku kana bela Lesa. Ulubembu luchitikwa no muntu nga alachita ifyo alefwaya ukuchila ifyakwa Lesa.

Bushe ubufwayo bwakwa Lesa pa muntu waku-balilapo bwali shani? Pamo ngefyo twaishiba chali ichayanguka. Lesa apele umuntu ibala Ilyayemba nefitwalomo ifingi ifyakulya. Lesa ayebele Adamu na Efa ukutila kuti balya fyonse ifitwalo fya mwibala ukushakofye chimo. Bele-ngeni amalembo elyo mutontonkanye napabuchushi bwa lubembu.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILLO: Ukutendeka 3:1-15

"Nomba insoka yaba ncenjeshi iyacilamo mu fya mweo fyonse ifya mpanga ifyo Yehoba Lesa acitile. Na yo aiti ku mwanakashi, Kabili Lesa asosele, ati, Mwilalyako ku muti onse wa mwi bala, mwa? No mwanakashi ati ku nsoka, Ifisabo fya miti ya mwi bala kuti twalyako: lelo ifisabo fya muti uuli mu kati ke bala, Lesa atile, Mwilalyako, kabili mwilakumyako, epali mwilakumyako, epali mwafwa. Ne nsoka aiti ku mwanaka-

shi, Ukufwa tamwakafwe; pantu Lesa aliishibo kuti mu bushiku mukalyako, e mukashibulwa amenso yenu, kabili mukaba nge milungu, abaishibo busuma no bubi. Awe umwanakashi, pa kumona uyo muti ukuti uusuma ku kulya kabili wawama ku kumona, kabili muti wa kutemwikwa ku kulengo kushilimuka, abulako ifisabo fya uko, alalya; kabili apako na ku mulume wakwe, na o alya.

Elyo yashibulwa amenso ya bonse babili, kabili baishibo kuti bali ubwamba; awe babilanya ambula ya mukunyu, no kuicitila fya kukaka mu musana. Nomba ilyo baumfwile ulushindo lwa kwa Yehoba Lesa aleenda mwi bala ilyo akasuba kafukile, e pa kusokama uyo muntu no mukashi mu miti ya mwi bala, bemoneka ku cinso ca kwa Yehoba Lesa. Lelo Yehoba Lesa abilikisha ku muntu, no kutila kuli wene, Ngo ng'umfwile mwi bala, kabili natina, ico ndi ubwamba; e lyo nasokama. Na o ati, N'ani uwakwebo kuti uli ubwamba? Bushe walyako ku muti uo nakubindile ukulyako? Na o muntu ati, Umwanakashi uo mwampele ukuti tube nankwe, wene e wampako ifya ku muti, na ine nalya. E lyo Yehoba Lesa ati ku mwanakashi, Cinshi ico ucitile? No mwanakashi ati, Insoka e yambebeleka, na ine nalya.

E ico Yehoba Lesa ati ku nsoka, Pantu wacite ci, Watipwa ni 'we pa fitekwa fyonse, kabili pa fya mweo fyonse ifya mpanga; wakulandela pe fumo lyobe, no kulalyo lukungu inshiku shonse sha mweo obe. Ndebika no kulwani pa kati ka iwe no mwanakashi, kabili pa kati ka bufyashi bobo no bufyashi bwakwe: bwene bwakulakulasa ku mutwe, nobe wakulabulasa ku citende."

Ukutendeka 3:1-15

Lolesheni mu beshi 1-5. Ukweshiwa kwachitikwe kuli Efa ukupitila mu nsoka. Kasebanya wine ulya alebika ifikansa. Aipwishe amepusho ayapusana pusana ayalengele ukutila umwanakashi achimfiwe. Alandile ukutila Lesa alifishile ifintu fimo kumonso yakwa Adamu ne Efa. Ubu bufi bwali suminishiwe. Kasebanya abepele kuli Efa. Nokutila tekuti afwe nga alya ifitwalo fya kumuti wakwishiba ubusuma no Bubi. Amwebelele nokutila nga alyako akaba uwachenjela. Kabili uwachenjela nge milingu.

ICHIPANDWA 11

UBUSANSO BWAKUTEMWA IFYUMA

AMALEMBO YA MU BAIBELE: Ukutendeka 25:19-28:9; 36:1-8; Aba Hebere 12:15-17.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILLO LYA LELO: Ukutendeka 25:21-23; 25:27-34

IBESHI LYA KUSUNGILA: "Sakamaneniko...epali kwaba uwabulale lale, napamo ichinangwa nga Esao, uwakaushenye mu chilyo ehimo ububeli bwakwe."
Aba Hebere 12:15-16

Isambililo lya uno mulungu lya pa muntu uwaletungululwa ne fintu fya pano chalo. Ubu busanso ubwaba ku bantu ukupitila munkulo shonse. Kuti twapwisha ubu busanso mukuleka Lesa alatungulula imyeo yesu. Amalembo yesu yaletweba pa muntu uwasalile icho alefwaya. Taletontonkanya kufyo Lesa alemufwaila nangu ichingwa muwamina. Ishina lya uyu muntu ni Esao.

Yakobo na Esao bali nibampundu kabili bali bana bakwa Isaki na Rebeka. Aba bana bafyelwe panuma Isaki apepele kuli Lesa ukuti akwate abana mung'anda yakwe. Isaki na Rebeka baikele muchupo pamyaka 20 ukwabula abana.

Belengeni paku fyalwa kwa kwa Yakobo na Isaki elyo nefintu fya chitike mu bwikalo bwa aba bana.

AMALEMBO YE SAMBILILLO: Ukutendeka 25:21-23; 25:27-34

"Kabili Isaki apapatile umukashi wakwe kuli Yehoba, ico ali ni ng'umba; awe Yehoba apapatilwe kuli wene, no mukashi wakwe Rebeka aliimite. Kabili abana babili baletininkishanya mu nda yakwa; na o atile, Nga cabe fi, nga kanshi cinshi

3. Aba pelishiti bali nakile ukumana no muntu uwalebapela nga bamososha. Imibele yakwa Isaki yali chimfishe. Imfumu yaililefye yeka kukuya pangana ifyakuti bale umfwana.
5. Isaki achitile "ifya kuya imishinso ibili" (Mateo 5:41) elyo no "kupilibwilako ne saya libiye" filya Yesu asambilishe pakufunda kwa palupili.
6. Belengeni muli Yakobo 4:1-4, elyo mumone ifyo twakwatila ukumana no kulya musange nefyo ubwasuko buli.

Mu beshi 6-7, twabelengamo ifyo Efa abepelewe. Achetekele amashiwi yakwa kasebenya. Achetekele no kutila akaba uwa chenjela. Wena icho achitile kulya fye ichitwalo. Amwene ukutula ichitwalo chabindilwe chali ichayemba muku moneka. Talefwaya ukuti asungefye ulubembu lwakwe umwine. Kabili ailepela ichitwalo kuli Adamu. Adamu nao alilile ichitwalo. Alipulile ifunde lyakwa Lesa pamo ngefyo Efa achitile. Bonse bamwene ukutula balufyanya. Balikwete insoni elyo nomwenso.

Mubeshi 8-15 tubelengele pali Lesa ilyo alefwaya abantu bakwe aba bembwike. Lesa aile kwibala kukuya bamona. Balibeleme pamulandu wakutina Lesa. Tekuti babelame kuchinso chakwa Lesa. Baeseshefye ukubelama. Lesa alishibe ukutula nabapula ifunde. Efa atile ni nsoka yalengele ukuti membuke. Adamu nao atile ni Efa. Adamu alandile amashiwi ayakuti yashini-ne Lesa. Asosele ati "Umwanakashi uo mwampele ukuti tube nankwe, wene ewampako ifyakumuti naine nalya..." (b. 12). Adamu na Efa tabalefwaya ukusosa ukutula "Natupulaifunde." Chimo naifwe tatufwaya ukutula "Natubembuka." Bonse taba umfwilile Lesa. Ukukana umfwila Lesa lubembu. Limbi kuti twabepesha abantu bambi ngefyo Adamu na Efa bachitile. Twisalilafye fwebene ukuchita ifibi.

Ulubembu talwikalafye ukwabula ukupaniki-lwapo. Lesa alipanike insoka. Apanikilepo na Efa elyo na Adamu. Mubelenge ichipandwa cha 3, chonse pakutula mumone ifyo ukupanikwa kwali.

Lesa apele umuntu ilyo abembwike. Aipeye inama nokubula imikupo yaiko apela Adamu na Efa ukuti balefwala. Bushe ichi chakumwenako pafya bupe fyakwa Lesa kubantu bonse? Yesu asumishe umulopa wakwe pabantu bonse pakuti tube aba

"Ba mubulungami bwakwe Aba bulwa umulandu wakwiminina ku chipuna chakwe."

"Ukwabula kusumo mulopa takuli ukulekelelo lubembu." (Aba Hebere 9:22b).

IFYA KUTONTONKANYAPO

1. Kasebanya (Satana) alatwasha bonse. Alatwasha ukuti twila umfwila Lesa. Alafwaya ukuti twila umfwila Lesa. Alafwaya ukutula ulubumbu lulemoneka ulwayemba kabili ulusuma pakutula tulelaba amafunde yakwa Lesa. Satana tanaka. Ngatwala ikalila mu nshila yakwa Lesa, alesha namaka yonse ukuti atufunye-ko, kuli Lesa.
2. Nga twaumfwila Satana, ninshi twapula ifunde lyakwa Lesa. Ichilubumbu. Nga twabembuka, tula panikwa.
3. Satana alenga ukubumbu ukumoneka ulwayemba. Atulenga ukulatontonkanya ukutula tukaba aba chenjela ngatwala chita ifintu ifyo Yesu ashatweba ukula chita.
4. Ngatwataluka kuli wena. Tufwile ukulapila pa membu shesu. Ngatwabembuka, Lesa alafwaya ukutwelela. Lesa alatufwaya. Tufwile ukulafwaya ubwelelo bwakwa Lesa. Yesu asumishu umulopa wakwe pakushika imembu shesu. Tufwile ukusumina ilambo apanga.

IFIKOMO

1. Lesa ilyo apwile ukupanga ichalo nefintu fyonse, apangile umuntu. Lesa apangile umuntu mu chata chakwe nangu mu chipasho. Lesa apele umuntu inchende iyisuma iyakwikalamo.
2. Lesa apele umuntu inchito yakubomba. Lesa apele umuntu amaka pafintu fyonse ifya pe sonde. Lesa alefwaya umuntu ukuti alesunga ifintu apangile elyo nokufibomfya.
3. Twali bembuka. Twafyalwa nga Adamu. Lesa afwaya ukuti tube mu chipasho chakwe. Yesu Kristu kuti atupela ichipasho chakwa Lesa ngatwamusumina, nangu ukumu chetekela.

tile ichibi kuli Isaki. Bamwene no kutila Lesa ali na Isaki, balifwaya ukutula bale umfwana na Isaki nakabili.

Isaki takene. Apekenye umutebeto uukalamba uwakubasekelela elyo no kubapokelela ukuba ifibusa fyokwe. Isaki ali muntu uwachibote. Talesekela mukwasha uku pokolola ifintu.

IFYA KUTONTONKANYAPO

1. Inshiku shimo abantu nga balaumana naifwe elyo no kutuchusha. kuti twaba nabo muchibote mukukana landula kuli bena.
2. Chalyanguka uwikala na bena Kristu abesha ukulachita ubufwayo bwakwa Lesa. Tufwile ukulaesha ukulaikala muchibote nabo abashili bena Kristu.
3. Konse ukuli abantu, kulaba ukupusana noku- mana. Nangu fye mufilonganino fyesu, inshiku shonse tatu sumina. Esheni ukula tontonkanya inshila shimbi ishakuti mwingabelamo abachibote nga kwaba ukupusana.
4. Tontonkanyeni fyo imichitile yenu ifwile ukuba mukulangisha ukuti muli bakwa Kristu.
5. Belengeni bwino nokumfwikisha ibeshi lyakusungila ilya uno mulungu.

IFIKOMO

1. Nangu Isaki tali emukalamba mu chitetekelo, wishu ewali umukalamba, ali fikilishu apakalamba.
2. Isaki alipeleshe apakalamba kuli Lesa. Yakobo, mwana Isaki aleibukisha wishu pamo ngo muntu uwatemwishu Lesa. (Ukutendeka 31:42) Isaki ali muntu wa mapepo. (Ukutendeka 24:63; Ukutendeka 25:21.)

ifyo tatwakukumishemo, kabili ifyo twakucitile icisuma ceka, no kukuleka uye umutende; kambili iwe nomba uli uwapalwa kuli Yehoba."

Ukutendeka 26:17-29

Yesu atile, "Balishuka abachito mutende pantu baketwa abana bakwa Lesa." (Mateo 5:9). Ukufuma kumulandu twabelenga lelo, natwishiba ukutula Isaki ali nikachita wa mutende. Ilyo aba pelishiti bashikile ifishima fyakwa Isaki, imfumu Abimeleke yaebele Isaki ukufuma mu chalo chilya. Isaki aile apatantalile na basha bakwe balile imba ifishima ifipya. Kabili balifukulwile nafimbi ifyakale ifyaimbilwa na Abrahamu, pantu nafyo aba pelishiti balifishikile.

Bakachema balile nokuya poka ifishima ifipya ifyo Isaki aimbile. Lelo Isaki talebika fikansa. Aleimbiapofye fimbi ifipya. Kwaleba ukulwila pafishima, nakabili Isaki aimbile chimbi ichishima chamenshi. Nomba panshita ilya bashelefyeye beka. Isaki alitotele pantu pakulekelesha aikalile mu chibote. Alandile ukutula, "pantu nomba Yehoba natulundulwile mpanga no kulenga tusande muno chalo." (b. 22b)

Isaki amine pabulendo bwakuya ku Beeresheba. Lesa amoneke kuli wene muli bulya bushiku. Lesa alibwekeshepo ukulanda ichilayo chilya alaile Abrahamu. Lesa alaile Isaki ukutula akakwata uluko ulukalamba. Lesa aibukishe Abrahamu ne chitetekelo akwete elyo nechumfwila. Isaki akulile ichakwipailapo ilambo lya kwa Lesa. Isaki atontonkenye ukulaikala mu Beeresheba (b. 25)

Mu beshi 26-29, tubelengamo ukutula imfumu Abimeleke yatandalile Isaki. Bakabili bamfumu abakalamba baile pamo nayo. Ebali pali balya ba chitile Isaki ubufuba nokumutamfya ukufuma mu Gerari. Isaki alibepwishe umulandu bailile kuli wena, no kubebukisha ukutula balimutamfishe elyo bali mupatile.

Imfumu pamo na bantu baiko batile natumona ifyo Lesa akupalile. Balikene nokutula tabachi-

4. Ichiputulwa chesu ichaba nga Adamu chikafwa -- imbili yesu. Ukupitila muli Yesu Kristu, kuti twakwata imibili iyipya. Iyi mibili ikekala nankwe umuyayaya.

ICHISABO CHA LUPATO

AAMALEMBO YA MU BAIBELE: Ukutendeka 4:1-24;
1 Yohane 3:11-15.

MALEMBO YALI MWISAMBILILO LYA LELO: Ukutendeka 4:1-15

IBESHI LYA KUSUNGILA: *"Onse uwapata munyina nintalamisoka: Kabili mwaishibo kuti intala misoka taikwete mweo wa muyayaya ukwikala muli yene."*

1 Yohane 3:15

Umulungu wapwile twa sambilile pali Adamu na Efa baputa amafunde yakwa Lesa. Umwame wakubalilapo pamo no mwanakashi babembuka. Ili sambililo lilipabana bakwa Adamu na Efa. Amashina yabo ni Kaini na Abele. Ilisambililo lilelanda pafinga chitika umuntu nga alinolutu, nangu kuti chalola kulupato. Ulupato lubembu ulukalamba. Kuti lwatwala kubonaushi. Nga twabelenga aya mabeshi, kuti twa muna ifyo ulupato luleta.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILO: Ukutendeka 4:1-15

"Nomba uyu muntu aishibe Efa umukashi wakwe; na o aimita, afyala na Kaini, no kutila, Nimpokelelo mwaume kuli Yehoba. E lyo abwekeshapo ukufyala munyina Abele. Na o Abele ali ni kacema wa mpanga, na Kaini ali mulimi wa mushili. Nomba ilyo shapite nshiku, e lyo Kaini atweleko ifisabo fya mu mushili ica bupe kuli Yehoba. Na Abele na o atweleko amabeli ya mu mukuni wakwe, ne fya mafuta fya yako. Kabili Yehoba alolekeshe Abele ne ca bupe cakwe; lelo Kaini ne ca bupe cakwe talolekesheko. Awe Kaini afulwe cibi, ne mpumi yakwe yawa. E lyo Yehoba atile kuli Kaini, Cinshi ico wafuililwa? Cinshi ico iwilile ne mpumi yobe? Bushe auwamy, nga te kuti upokelekwe? Kabili nga tauwemye, pa

Ifishima fyaambilwe na ba bomfi bakwa Abrahamu kale sana.

Isambililo lya uno mulungu lile tulondolwela ifyo Isaki achitile ilyo aba pelishiti bamonawilile intulo ya menshi.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILO: Ukutendeka 26:17-29

"Awe Isaki afumine palya, acitile inkambi na mu mumana wa Gerari, no kwikala mulya. Kabili Isaki abwekeshapo ukwimbe fishima fya menshi ifyo baimbile mu nshiku sha kwa Abrahamu wishi, ifyo aba Pelishiti bashikile pa numa ya mfwa ya kwa Abrahamu; afinike na 'mashina nga 'mashina ayo wishi afinike. Abobomfi ba kwa Isaki baimbile mu mumana, no kusanga mulya icishima ca menshi ayafukauka. E lyo abacemi ba ku Gerari baimishe ulubuli na 'bacemi ba kwa Isaki, abati, Yesu aya menshi; na o ainike ishina lya cishima ico Eseke, ico bacitile ifikansa nankwe. Baimbile ne cishima cimbi, kabili baimishe ulubuli na pali ico; na o ainike ishina lya ciko Sitna. Awe aseleleko, aimbile ne cishima cimbi; na pali ico tabaimishe ulubuli: na o ainike ishina lya ciko Rehobote, no kutila, Pantu nomba Yehoba natulundulwile mpanga, no kuleka tusande muno calo. Kabili aninine palya, aile ku Beere-sheba. E ko Yehoba amoneke kuli wane muli ubu bushiku, no kutila, Ni 'ne Lesa wa kwa Abrahamu wiso: witina, pantu ine ndi nobe, kabili nkakupala, no kufusho bufyashi bobo pa mulandu wa kwa Abrahamu umubomfi wandi. Kabili akulile icipailo palya, alilile na kwi shina lya kwa Yehoba, no kutanike hema lyakwe palya; na 'babomfi ba kwa Isaki baimbile icishima palya. E lyo Abimeleke aile kuli wene ukufuma ku Gerari, na Ahusati umubile wakwe, na Fikole mushika wa mulalo wakwe. Isaki atile kuli bene, Nga kanshi mwanjishila shani, apo imwe mwampata, no kuntamfya apo muli? Na bo batile, Ukumona natumono kuti Yehoba ali na iwe; e ico twatile, Shi leka kube umulapo pa kati ka ifwe, pa kati ka ifwe na iwe, tupingane ne cipingo na iwe, ica kuti tawakacite kuli ifwe akabi,

UKWIKALA MU CHIBOTE NA BANTU BAMBI

AMALEMBO YA MU BAIBELE: Ukutendeka 26; Mateo 5:9; Yakobo 4:1-3.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILO LYA LELO: Ukutendeka 26:17-29

IBESHI LYA KUSUNGILA: *Nga chinga chitwa, mube aba mutende kubantu bonse.*
Abena Roma 12:18.

Umulungu wapwile twasambilile pali Lote. Lote aletontokanya pafibi pakulekelesha aibikile mu bwafya. Lesa apuswishe Lote na bana bakwe abanakashi babili ilyo Lesa aonawile Sodomu na Gomora.

Nalume wakwa Lote Abrahamu aleikala mu chibote nabantu ale ikala nabo mupepi. Isaki umwana mwaume wakwa Abrahamu, nao ali muntu uwa mutelelwe. Isaki alikwete ing'ombe ne mpanga pamofye ngeshakwete wishi Abrahamu. Isaki nao ali noku kwata amenshi ayengi elyo no mulemfwe uwakulya ing'ombe shakwe.

Kunchende Isaki aleikala kwa ponene ichipowe, alifumineko nokuya ku Gerari. Gerari ali muchalo cha ba pelishiti. Abimeleke ewali mfumu yabo. Ilyo Isaki afikile, alipo kelelwe bwino bwino ku mfumu Abimeleke.

Muli iyinshita yakwaluka, Lesa alandile kuli Isaki no kubwekeshapo ukusosa ichilayo apangi kuli Abrahamu. Alaile uku pala Isaki, elyo na ba mu mukowa wakwe.

Isaki akwete ifilimwa ifyayemba elyo ne mpanga ishingini ne mbushi pamo ne ng'ombe. Lesa alipalile Isaki nokumu chindamika. Aba pelishiti abapokelele Isaki ilyo afikile pakubalilapo icho akwete ifyuma. Pamulandu wabufuba, bakwete baliswishe ifishima na menshi ifyo abasha bakwa Isaki balenweshamo ing'ombe ne mpanga.

mwinshi palalililo lubembu: kabili ukufuluka kwakwe kuti kwalola kuli iwe, kabili iwe ukulamuteka. Awe Kaini atile kuli Abele muyina, Natuleya mu mpanga. Nomba bene pa kuba mu mpanga, Kaini aimina Abele munyina, no kumwipaya. E lyo Yehoba ati kuli Kaini, Ali kwi Abele munonko? Na o ati, Katwishi: bushe uwa kulinda munyinane ni 'ne? E lyo ati, Cinshi wacita? Umfwa, imilopa ya kwa munonko ilenku-tila mu mushili. Nomba iwe mutipwa ukufuma pa mushili uwayasamuna akanwa ka uko ku kupoke milopa ya kwa munonko ku minwe yobe; ilyo walimo mushili, tawakabwekeshepo ukupe fya maka fya uko; wakulabo wapungaila kabili uwauluba pe sonde. Na o Kaini ati kuli Yehoba, Kwakulo kukandwa kwandi, kwang'ansho kushikisha. Mone-ni, mwantamfya buno bushiku pano pa mushili: nakulafiswa ukufuma pa cinso cenu, no kubo wapungaila kabili uwauluba pano isonde; kabili onse uwansanga, akanjipaya. E lyo Yehoba ati kuli wene, E ico onse uwaipaya Kaini, kukalاندulwa kuli wene imiku cinelubali. Kabili Yehoba abikile icishibilo pali Kaini ica kuti onse uwamusanga emwipaya."

Ukutendeka 4:1-15

Kaini na Abele bali niba munyina. Abele ali nikasunga wa mpanga. Alekusha impanga nokushi sunga bwino. Kaini ale bomba pa mushili elyo no kulima ifyakulya. Bonse babili balitwele ilambo kuli Lesa. Kaini apele kuli Lesa ifilimwa fyakwe. Tatwaishiba ifyo ifi fyakulya fyali. Twaishibafye ukutila Kaini tapeleke ilambo lyakwe no mutima uwalungama. Mu beshi 5 tubelengamo ukuti Lesa tatemenze ilambo yakwa Kaini. "Amalambo yakwa Lesa mutima uwalopota; umutima uwalopota uwafunshika, tamwa kausule mwe Lesa." (Amalumbo 51:17.)

Lesa alitemenze ilambo lyakwa Kaini. Mu beshi 4 tubelengele mo ukutila Abele apele ichabupe chakwe ichasalwa. Abele wine abulile inama ishisuma esho achitile ilambo.

Ilyo Lesa apokelele ilambo lyakwa Abele, Kaini alifulilwe sana. Nobukali bwalemoneka napampumi yakwe. Bushe mwalimonapo ubukali pampumi yamuntu? Bushe impumi yenu ilaba iyikali elyo nobufuba? Lesa amwene ububukali pampumi yakwa Kaini. Lesa alyeseshe ukukalipila Kaini. Lesa atile Kaini ali mubuchushi ububi sana. Lesa ayeseshe ukupususha Kaini ku matontonkanyo yakwe ayabipa. Lelo Kaini abembukile Lesa.

Ubushiku bumo Kaini bali babili mwibala na Abele. Kaini aimine munyina, Abele nokumwipaya. Lesa aipwishe Kaini ukutula Abele alikwi. Kaini talapile. Abepele Lesa mukutula nshishibe. Alikanininefye ati nshishibe uku ali. Elyo atile "Bushe nine ninda munyinane?" Lesa alishibe ulubembu lwakwa Kaini. Lesa alishiba ifyo tuchita. Kaini tafishile lubembu lwakwe kuli Lesa.

Lesa apanike Adamu na Efa ilyo ba bembwike. Apanike Kaini. Afisabo fyakwa Kaini fyalilekele ukumena. Ali nokuba wakwendaendafye pano isonde. Kaini alilile kuli Lesa mukuipokolako. Amwene ukutula ukukandwa kwakwe kwali kulishe. Kaini uwaipeye mu nyina. alitinine ukutula limbi nao aleipaiwa.

Lesa alapela aba bembu. Abikile ichishibilo pali Kaini ukuti ekepaiwa. Lesa atupele umwana wakwe ukuti atupusushe. Tekuti tuchite nangu chimo ichisuma pakuipususha fwe bene. Kanofye muli Yesu kuti twaba abalungama kuli Lesa.

IFYA KUTONTONKANYAPO

1. Ngatule tontonkanya ifintu ifibi mu mitima yesu, kuti fyatutwala ku bukali. Ubukali nga bwaikala muli ifwe, kuti bwatutwala kulupato.
2. Pamo ngafwe bena Kristu, tufwile ukula chimfya amatontonkanyo ayabipa. Satana afwaya ukuti tule kwata amatonotonkanyo ayabipa

kulekelesha alufishe fyonse ifyo akwete.

5. Tapaba busalo busuma nga twalaumanina pabubi.

ukwangufyanya ukufuma mu musumba kabili ukwabu-
la ukulolesha ku numa. Balupwa wakwa Lote taba-
lefwaya ukuya, lelo abangeli bakwa Lesa eba ba-
fumishemo. Umukashi wakwa Lote aloleshe kunumu
Lesa amwalwile impinda ya muchele. Aleikala
pamo na babembu, talefwaya nokupilibuka. Tale-
fwaya kusha ifipe fyakwe. Kwa puswikefye Lote
nabana bakwe abanakashi babili.

IFYA KUTONTONKANYAPO

1. Ngatwa suminishanya no bubi, ninshi twalaba
muli satana elyo na mu lubembu. Ninshi ta-
tule umfwila Lesa.
2. Lesa asubila abantu bakwe ukuba abaibela.
Belengeni ibeshi lya kusungila nakabili.
3. Tufwile uku kumbwa imibele yakwa Abrahamu.
Insoselo shesu shifwile ukuba ishakutila:
"Iyoo. Tatufwile kula umana. Tuli bana-
nyina. Salapo icho ulefwaya uye na mu
mutelelwe."
4. Inshiku shonse Lesa alapanika ububifi.
Tayaluka.
5. Lesa alachita uluse ku wa chitetekelo.
Abangeli bakwa Lesa bafumishe Lote na
balupwa wakwe mu musumba.

IFIKOMO

1. Lote alikulubali lwa bubi ilyo akwete ukusa-
la inchende yakulishishamo ing'ombe. Uku
kwali ekutampa kwa bubifi.
2. Nangu ukonaula kwali mupepi, Lote tatemewe
ukufuma mu Sodomu.
3. Tulebukishiwa ku mukola mfula panuma ye lye-
shi. Umusumba onse walepya mulubingu, ulupwa
lumo elwa puswike pa mulandu wa luse lwakwa
lesa.
4. Lote atontonkenye ukutila asalile apasuma,
ilyo asontele ukwikala mupepi na Sodomu. Pa-

pantu yatwala kukuchita ifyabipa. Yatule-
kanya kuli Lesa. Ngatwalenga ukufulwa
kwesu kwa kulisha, kuti twa chena abantu
bambi. Limbi kuti twaichena fwe bene icha-
bipisha.

3. Lesa alishiba amatontonkanyo yesu elyo ne
michitile yesu. Alamona nefyo tu chita
kubantu bambi. Ngatuli ne chitemwiko cha-
kwa Kristu mu mitima yesu, tufwile uku sa-
kamana abantu bambi.

IFIKOMO

1. Kaini takwete ukutungululwa. Takwete inshi-
la yakunashi shamo ubukali bwakwe. Iyinshi-
la ifuma kuli Lesa. Tufwile ukula ikala
mupepi nankwe ngatulefwaya ukuba abena
Kristu.
2. Imiku iyingi ulubembu lumo lutwala kulubiye.
Kaini tapeleke ilambo lyakwe no mutima
uusuma. Alikwete ubufuba pe lambo lya kwa
Abele ilyo lyapokelelwe. Ubufuba bwakwa
Kaini bwa mutwele mukufulwa. Ukufulwa
nako kwamutwele kulupato. Ulupato nalo
lwa mulengeshe ukwipaya. Napali ishi me-
mbu abikilepo nokubepa Lesa ilyo amwipwishe
ukutila Abele alikwi. Ali chitile ulubembu
mukukana ukutila tekasunga wakwa munyina.
3. Lesa alatupanika pamembu shesu. "Pantu
icho umuntu abyala echo akalobolola."
(Abena Galatia 6:7b).
4. Takwaba ulubembu ulwa belama kuli Lesa.
Kaini afumishe Abele mu chilime ukuya uku-
shali umuntu nangu umo. Lesa wena alimwene
fyonse.
5. Lesa ala tuchitila uluse nangu imembu shesu
shaba ishingwi. Ichishibilo pali Kaini cha-
li chilangililo cha luse. Lesa waluse kuli
ifwe. Lesa aba uwatutemwa nangu imembu she-
su shaba ishishi sana.

UBUPINGULO NO BULAYO

AMALEMBO YA MU BAIBELE: Ukutendeka 6-9;
Mateo 24:37-39; 11 Petro
2:4-10a.

AMALEMBO YALI MWI SAMBILILLO LYA LELO: Ukutende-
ka 6:5-8, 13, 14.
Ukutendeka 7:1, 4-9;
Ukutendeka 9:8-13.

IBESHI LYA KUSUNGILA: *"Niku kutetekela eko
Noa ilyo asokelwe kuli
Lesa pafintu ifyali
ifishila moneka, pakuba
nakatina kuli Lesa, ape-
kanishe ichibwato kuku
pusukilamo aba mu ng'a-
nda yakwe;"*
Aba Hebere 11:7

Uno mulungu tule sambilila pa mulandu wa lyeshi ilikalamba. Twalishiba ukutila ilyo umuntu abembuka, Lesa alamupanika. Twa sambilile mwi sambililo lyesu ilya kulekeleshako pa kupanika kwakwa Lesa. Kabili twa sambilile na paluse lwakwa Lesa. Apele ifya kufwala kuli Adamu na Efa ilyo bali ubwamba. Abikile ichishibilo pali Kaini ukuti bekamwipaya. Lesa atumine ilyeshi ukwisa onaula ifyamweo fyonse pano isonde. Ashilepo Noa. Pakuti tule ibukisha uluse lwakwe, atupele ichishibilo. Ichi chishibilo chipilibula ukutila Lesa takatume ilyeshi lya musango ulya nakabili. Ichi chishibilo chila moneka kuli ifwe pamyaka imyanda iyingi sana. Chitwibukisha ifyo Lesa atusakamana.

Umulandu onse walembwa mu, ukutendeka 6-9 ngatulefwaya ukwishibapo ifingi emo tinga beleva.

Amalembo ya mu Baibele aye sambililo lya lelo yalembelwe panshi.

*kutuma Lote afume mu kati ka kwishiwa uko,
ilyo awishishe imisumba iyaikemo Lote"*
Ukutendeka 19:24-29

Lote ali mwipwa wakwa Abrahamu. Wishi wakwa Lote afwile ninshi Lote ali umwaiche, wishi wa kwa Abrahamu limbi ewa mukushishe mulupwa lwakwe. Ilyo wishi kwa Abrahamu afwile, Abrahamu ewashele alemusunga.

Abrahamu na Lote baendele pamo ilyo bafumine ku Harani. Tabapitile mu misumba. Baile ukwakuti ing'ombe ne mpanga shinga sanga umulemfwe. Ilyo kwali ukumana no kulwa pakati ka bantu bakwa Abrahamu na Lote uwapwishishe ukumana ni Abrahamu. Abrahamu talefwaya ukuleta ulupato pabantu bonse abo bali nabo. Abrahamu aipwishe Lote ukusalapo inchende--- kuka-banga nangu kwisamba. Lote aloleshe ku kabanga amwene ukutila chilya chalo chali ichayemba umwali umulemfwe uwingi elyo na menshi. Yali ninchende iyisuma iya ku chemenamo inama nomba yali mupepi no musumba wa Sodomu. Abantu baleikala mu Sodomu baiswilemo ububi.

Lote achitile bukaitemwe pakusala. Alishibe ukutila alinokusala inchende iyisuma ukuchila pali nalume. Kabili asalile ukwikala mupepi no musumba wabubifi. Pakulekesha, aile mukwikala mu musumba.

Mu Kutendeka 18:20-22, tulabelengamo ifyo Lesa achita pa miponto ya bantu. Lesa alimwene ububifi bwali mu Sodomu na Gomora. Lesa apangile ukonaula ilya misumba pamulandu wa membu shabantu. Mu mabeshi yasheleko mu chipandwa cha 18, tumfwilemo ifyo Abrahamu apapatile Lesa ukukana ona ula Sodomu. Abrahamu atontonkenye ukutila mu Sodomu mwali abantu abasuma abenginakila pamo na babifi. Lesa alaile Abarahamu ukutila takonaule Sodomu nga mwasangwa abantu 10 abakwa Lesa.

Mu chipandwa 19:24-29, tubelengelemo ukutila Lesa aponseshe imfula ya mulilo no lubingu mu misumba ilya ibili. Lesa atumine abakuya chenjesha Lote naba pang'anda yakwe. Babebele

AMALEMBO YALI MWISAMBILILO: Ukutendeka 13:8-13;
Ukutendeka 18:20-22; Uketendeka 19:24-29.

"E lyo Abramam atile kuli Lote, Shi peba lubuli pa kati ka ine na iwe, kabili pa kati ka bacemi bandi na 'bacemi bobbe; pantu tuli ba bwananyina. Bushe icalo conse tacili ku ci cinso cobe? Shi upatuka kuli ine; nga waya ku kuso, ine nkaya ku kulyo; atemwa, nga waya ku kulyo, ine nkaya ku kuso. Na o Lote asanswile amenso, amwene Icintengulusha conse ca Yordani ukuti monse mwine mwanwenshiwa amenshi (lilya Yehoba ali talaonaula Sodomu na Gomora), nge bala lya kwa Yehoba, nge calo ca Egupti pa kulola ku Soani. E ico Lote asalile Icintengulusha conse ca Yordani, babili Lote alitewike, alalola ku kabanga. Awe balekene umuntu no munankwe; Abramam aikele mu calo ca Kanaani, na Lote aikele mu misumba ya mu Cintengulusha, alaseshe hema lyakwe ukufika na ku Sodomu. (Nomba abena Sodomu bali babi kabili ababembu nga nshi kuli Yehoba.)"

Ukutendeka 13:8-13

"E lyo Yehoba asosele, ati, Ukukutula Sodomu na Gomora kweni kukalamba, no kubembuka kwabo kwapelela pa nkuta iyaisa kuli ine; kabili nga te 'fyo nkeshiba. Awe balya bantu balyalwikeko, balaya ku Sodomu: lelo Abrahamu acili naiminina ku cinso ca kwa Yehoba."

Ukutendeka 18:20-22

"E lyo Yehoba aloseshe pa Sodomu na pa Gomora iya mabwe ya mingu no mulilo iyafumu kuli Yehoba mu mulu; kabili awishishe imisumba ilya, ne Cintengulusha conse, no mwikashi onse uwa mu misumba, ne camena mu mushili. (Lelo umukashi wa kwa Lote acebukile ku numa mu kumukonka, asangwike icaimikwa ca mucela.) Awe Abrahamu acelele ulucelo, aile kulya kuntu uko aiminine ku cinso ca kwa Yehoba, alosa na 'menso lubali ku Sodomu na Gomora, kabili lubali ku calo conse ca Cintengulusha, no kumona, iye! nacitumbane cushi ca calo nge cushi ce lungu.

Nomba ilyo Lesa aonawile imisumba ya mu Cintengulusha, e lyo Lesa aibukishe Abrahamu, no

AMALEMBO YALI MWISAMBILILO: Ukutendeka 6:5-8,
13, 14; Ukutendeka 7:1, 4-9; Ukutendeka 9:8-13

"Kabili Yehoba ilyo amono kuti bwafulo bubi bwa bantu pano isonde, no kuti ukulinga konse kwa matontonkanyo ya mitima yabo kwabipa fye inshiku shonse, e lyo Yehoba aikatwo kulanguluka ico acitile abantu mu calo, no kulunguluka ku mutima wakwe. Awe Yehoba ati, Nkafita aba bantu nalengele ukubafumya pe sonde panse abantu, ne nama, ne fikulika, ne fyuni fya mu lwelele; pantu ninjikatwo kulanguluka pa kuti nalificitile. Lelo Noa asango kusenaminwa ku menso ya kwa Yehoba."

Ukutendeka 6:8.

"E ico Lesa atile kuli Noa, Impela ya bantunse bonse naiisa pa cinso candi; pantu pe sonde paisulapo ulufyengo ulwafuma kuli bene; kabili, mona, ine ndebonawila kumo ne sonde. Cite cibwato ca mukupri; icibwato ukacite ica miputule, no kumasako kofere mu kati na ku nse. Kabili ifyo ukacite ni 'fi; ukulepa kwa cibwato imikono imyanda itatu, ubufumo bwa ciko imikono amakumi yasano, ne cimo ca ciko imikono amakumi yatatu."

Ukutendeka 6:13,14.

"E lyo Yehoba atile kuli Noa, Patama iwe, na 'ba ng'anda yobe bonse, mu cibwato; pantu ni 'we namona umulungami ku cinso candi mu nkulo ino."

Ukutendeka 7:1

Pantu kucili inshiku cinelubali, e lyo ine nkaloseshe mfula pe sonde inshiku amakumi yane akasuba no bushiku; kabili nkafite ca mweo conse ico nacitile, ukucifumya pe sonde ponse. Awe Noa acitile umwabelele conse ico Yehoba amwebele.

Kabili Noa ali ne myaka imyanda mutanda ilyo ilyeshi lyaishile pano isonde. Noa apateme na 'bana bakwe abaume no mukashi wakwe na 'bakashi ba bana bakwe abaume mu cibwato, pa mulandu wa menshi ya lyeshi. Isha mu nama ishasanguluka ne sha mu nama ishabulo kusanguluka, ne fya mu fyuni, ne fya muli fyonse ifikulika pa nshi,

*fibili fibili fyapateme kuli Noa mu cibwato,
icilume ne cikota, ifyo Lesa aebele Noa.*

Ukutendeka 7:4-9

"Kabili Lesa asosele kuli Noa na ku bana bakwe abaume abali nankwe, atile, Na ine, mone ni, ndepampamike cipingo candi kuli imwe, na ku bufyashi bwenu ubukakonkapo, na ku cibumbwa conse ica mweo icili uko muli, icuni ne citekwa ne nama, conse ica pe sonde icili kuli imwe, ica muli fyonse ifyapatuka mu cibwato ku nama yonse iya pe sonde. Awe ndepampamike cipingo candi kuli imwe; takwakafitwe kabili ifya mubili fyonse ku menshi ya lyeshi kabili takwakabekabili ilyeshi ku konaule sonde. Kabili Lesa atile, Ici e cishibilo ca cipingo ico ndecita pa kati ka ine na imwe ne cibumbwa conse ica mweo icili uko muli, ku nkulo sha muyayaya: ubuta bwandi ndebika mwi kumbi, no bu bwakulabe cishibilo ca cipingo ca pa kati ka ine ne sonde."

Ukutendeka 9:8-13

Ilyo Lesa apwile ukulenga, amwene ukutila fyonse fyali weme. Lesa alengele fyonse ifintu ifya pwililika. Umuntu nao asalile ukuba mu lubembu. Abantu balifulile panwe sonde. Bali-patilishe ukuchita imembu. Lesa amwene ukutila abantu bakwe bale chita ifyo bale fwaya abena munshila shabo nokukanamubela. Lesa alilapile. Lesa alilungulwike pakutila alipangile abantu. Abantu baisakamenefye abene beka. Tabakwete inshita ya kupepa Lesa. Bale tontonkanyafye pafya ku chita ifintu ifibi. Lesa pali ifi fyonse ali ilishenye, nokwikatwa ubulanda. Umutama wakwa Lesa wali kalipe. Alitemenwe abantu bakwe. Alefwaya ukuti bale chita ifi-suma. Lesa alafwaya ukuti tulechita ifintu ifisuma panshita ino. Afwaya ifwe ukula muna-kila.

Les aapekenye ukonaula abantu bonse. Kabili atile nkonaula inama shonse, ifyuni pamo no tushishi.

ICHIPANDWA 9

UKUSAMINISHANYA NO BUBI

AMALEMBO YA MU BAIBELE: Ukutendeka 13:8-13;
18-19; 2 Petro 2:6-9.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILO LYA LELO: Ukutende-
ka 13:8-13; Ukutendeka
18:20-22; Ukutendeka
19:24-29.

IBESHI LYA KUSUNGILA: *Kabili mwipalana no bwi-kashi buno: lelo musangu-lwe mukulengwa kwa mitima yenu ipya, ukuti mulinge chabo kufwaya kwa kwa Lesa, ichisuma kabili ichakutemuna, kabili ichapwililika.*
Abena Roma 12:2

Ukusumishanya chilepilibula ukutila umuntu ninshi alesuminisha. Kabili chilepilibula ukutila kwesha uku lungika elyo nokupanga ichilubo panshita imo iine. Nga twasuminishanya, kulaba inshita shimo isho tushilanda ifya chishinka.

Les asubila abantu bakwe ukuba abaibela. Tatulingile ukuba nga ba mu chalo. Amashiwi yatumine ku chilonganino cha ku Laodikea yali yakutila "...tauli uwakaba nangu uwatalala... Ichi uli uwa chifulefule, nkakufwisa mukunwa kandi." (Ukusokolola 3:15-16.)

Abrahamu ali muntu uwafyuma. Alikwete imikuni ya nama iyikalamba. Kanshi eicho alefwaikwa ukwikala ukuli umulemfwe uwingi, elyo na menshi aya kuti inama shilenwa. Lote nao alikwete umukuni wa mpanga elyo ne ng'ombe. Ichi chaletete ukumana pakati ka basha bakwa Abrahamu naba kwa Lote. Belengeni uyu mulandu mu Baibele mwibuku lya kutendeka 13:

4. Tekuti tulandepo ifingi pafintu fili muli ichi chipandwa. Tufwile ukulabelenga no ku kwata akatina.
5. Lesa tashile umwana wakwe. Ukwabula ililambo, ngatatwakwata ukwelelwa bwa membu.

Noa ali uwalungama. Beshi 8 iletila, "Noa asanga kusenaminwa kumenso yakwa Yehoba." Lesa waluse kuli abo aba munakila. Lesa afwaile ukusha Noa ilyo ali no konaula ifya mweo fyonse. Lesa apele Noa amano yakupangilamo ichibwato ichikalamba. Abantu bafwile ukutula baleseka Noa. Nangu lumo ulupwa ulwale pekanya pafya lyeshi. Noa achetekele muli Lesa. Apangile ubwato ubwakuti balupwa bakwe kuti baingilamo bonse. Apangile mo notumiputule twakwikalamo ifyuni pamo ne nama. Apangilefye ngefyo Lesa amwebele.

Noa pamo nolupwa lwakwe elyo ne nama baingile mu bwato. Lesa aliloseshe imfula inshiku 40 elyo ne fyungulo 40. Abantu bonse elyo ne nama ishali kunse ya bwato shali bundile. Noa alipuswike. Ubwato bwale yeleda pamulu wame-nshi.

Mu chipandwa cha 9 tubelengamo ukutula imfula yalilekele. Ubwato bwalikele pamushili. Lesa alaile ukutula takabale naonaula ifya mweo fyonse ku lyeshi. Lesa apele ichishibilo chakwibukishako ichilayo chakwe. Ichi chishibilo mukola mfula uuba mu mulu. Tulebukisha ichilayo chakwa Lesa nga twa mona ichi shibilo. Inshita ishingira tumona umukola mfula panuma yakuloka kwa mfula. Uyu mukola mfula chilayo pakati ka kwa Lesa ne sonde.

IFYA KUTONTONKANYAPO

1. Lesa alipanga na chimbi ichilayo. Atulaya ukutula akatwelela pa membu shesu nga twalapila nangu nga twafuma ku membu shesu.
2. Nga twatontonkanya pafintu ifibi elyo no kuchita imibele ya bu satana, ninshi twa bembukila Lesa. Tubembuka nga twakana ukunakila Lesa.
3. Tulaichena fwe bene elyo nabantu bambi ilyo tubembuka.

4. Lesa mulungami. Talekafye ukwabula ukupanika ulubembu.
5. Mu 2 Petro 2:4-10a, tumonanamo ukutula abantu abashakwata chichetekelo ta batontonkanya pa ku bwela kwa kwa Yesu Kristu.
6. Yesu alandile pali Noa elyo nenshila abantu bale bambukilamo kuli Lesa.
7. Yesu alandile pakonaulwa kwa ba nchita tubi, elyo no kupusushiwa kwa ba chichetekelo. (Mateo 24:37-39)
8. Limbi kuti twabafye fweka muchichetekelo. Noa no lupwa lwakwe tabakwete ifibusa ifya chetekele elyo nokula chita ifyo ale chita.

IFIKOMO

1. Ulubembu chintu ichibi sana. Lesa atumine ilyeshi pa mulandu wabunchita tubi. Limbi kuti twalasekela ku lubembu. Limbi kuti twalola kuli buchakolwa, kubufi, ukusalula abantu, elyo ne membu sha bulale lale. Lesa imembu tasha muwamina.
2. "Kabili ishibeni ukutula ulubembu lwenu lukamusanga." Impendwa 32:23. "Ifyo umuntu abyala eflyo akalobolola." Abena Galatia 6:7. Tufwile ukusumina ichitemwiko chakwa Lesa ichaluse nangu uku kwisa kumana no bupingulo bwa kwa Lesa buka bomfeshiwa ku muntu pabusuma bwakwe.
3. Mu mulandu wa lyeshi, Lesa apele ubupingulo. Nakabili alipele uluse kuba chetekele. Ichisubilo chesu cha muli Lesa wamukola mfula. Apangile ubupususho kuli ifwe ukupitila muli Kristu.

ubwesho Lesa amupele. Lesa alishibe ukutula (Wene) ali pantanshi mu mweo wakwa Abrahamu. Lesa alipele inama kuli Abrahamu iyi kupela ilambo.

Nga wakonko ubufwayo bwakwa Lesa kuti wamona ukutula ukubela ne chichetekelo fikalamba.

IFYA KUTONTONKANYAPO

1. Lesa tatwita ku mikalile iya yanguka. Amano yakutula tuli mubufwayo bwakwa Lesa ebwikalo bwansansa shachilapo, nangu mube amachushi.
2. Abantu abakwata imisango iyibi, kuti baba abakosa muchichetekelo. Bonse ifwe kuti twakwata ichitetekelo ichakosa mukubika Lesa mu myeo yesu.
3. Lesa alishibe icho alefwaya Abrahamu achite. Umwana wakwa Abrahamu alipuswike. Lesa tapuswishe umwana wakwe Yesu Kristu. Amulekele asumya umulopa pa musalaba no kufwa ngelambo lya pamembu shesu.

IFIKOMO

1. Lesa aitile Abrahamu ukuya ku chalo ichipya kabili ichishaishibikwa. Abrahamu achetekele muli Lesa ukutungululwa mu kutampa ulupwa ulupya.
2. Lesa afwaile ilambo lya mweo wa muntu. Talefwaya uwafwa kale. Abrahamu apele umweo wakwe kuli Lesa.
3. Abantu baleshiwa pakuti basangwemo ubusuma muli bena. Lesa ayeseshe Abrahamu pakuti amone nga alefwaya ukupela Lesa ichawamisha.

kuli Lesa, tufwile ukuba ipalo kuli abo abali mumbali yesu.

Abramu atetekele Lesa. Baile pabulendo no mukashi wakwe Sarai elyo no mwipwa wakwe Lote abramu aile ku kanaani. Lesa amulaile ukupela ichi chalo ku ndupwa shakwe. Abramu akulile ulufuba nangu ichipailo chakwa Lesa, apepelepo Lesa. Alitetekele ukutula Lesa aka-mutungulula. Abramu ali uwa chumfwila.

Amalembo yesu ayakonkelepo mu chipandwa 22, yakonkenyepofye umulandu wakwa Abramu. Ilyo papitile imyaka iyingi ishina lyakwe lya-lichinjishiwe ukufuma kuli Abramu ukuya kuli Abrahamu. Lesa apele umwana kuli Abrahamu na Sarai umwana umwaume. Abrahamu ali umukalamba sana. Ishina lya mwana ni Isaki. Isaki ali nokuba wishi wa ndupwa. Isaki ali uwatemwikwa sana ku bafyashi bakwe.

Lesa ayeseshe Abrahamu. Lesa ayebele Abrahamu ukusenda umwana wakwe Isaki nokuya mu tula ilambo kuli Lesa palupili lwa Moria. Kuti twatunganya ifyo Abrahamu aletontokanya. Ali nakile Lesa.

Abrahamu aumfwila Lesa nakabili. Alyaswike ubwasuko bwakufuma mu chalo chakwe. Taipwische Lesa ukuti ndeyakwi. Aiminefye aba napabulendo bwakwe. Bayendele inshiku shitatu. Bushe Abrahamu aletontokanya finshi ilyo ali pubulendo. Isaki limbi wena alitemenwe bulya bulendo pantu taishibe ifyo Lesa ayebele wishi ukuti achite. Abrahamu alisakamikwe mu mutima.

Ilyo bafikile palupili lwa Moria. Abrahamu ashile kabalwe ku basha bakwe. Wene pamo na Isaki batendeke ukuya pamulu wa lupili. Isaki amwene ukutula balikwete umulilo elyo nenkuni. Nomba ukwa bula impanga yakwipaya pe lambo. Abrahamu amwaswike ukutula Lesa alinokutupela impanga.

Nga mulefwaya ukubelenga uyu mulandu onse mu ma beshi 9-14, ayashalako. Abrahamu alibelele ishiwi lyakwa Lesa. Abrahamu alichimfisha

ICHIPANDWA 7

IFIFUMA MU CHILUMBA

AMALEMBO YA MU BAIBELE: Ukutendeka 11:1-9;
Amalango 6:10-15;
Amalumbo 10:4
Luka 12:13-21.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILLO LYA LELO: Ukufuma 11:1-9.

IBESHI LYA KUSUNGILA: *"Amatutumuko yatangililo kufunaulwa, no kutuma kwa mutima kutangililo kuipununa."*
Amapinda 16:18.

Uno mulungu isambililo lyesu lya pabantu aba kwete ifilumba. Tabale ichefya. Kabili tabalefwaya Lesa. Ichilumba chimo chine ne shiwi lyakutula amataki. Ibeshi lyesu ilya kusungila liletuchenjesha pa bubi bwa fipale. Ichilumba lubembu ulukalamba ulo ulwinga tutwala ku kuchita imembu na shimbi. Paulo alembele ati, "Onse uwa muli imwe eitontonkanishisho kuchila ifyo afwile ukutontokanya" (Abena Roma 12:3). Ichilumba lubembu lwa ku mupashi Lesa talufwaya.

AMALEMBO YALI MWISAMBILILLO: Ukutendeka 11:1-9

"Kabili pano isonde ponse pali ululimi lumo ne nsoso imo. Nomba, pa kwenda kwabo ku kabanga, basangile apabatama mu calo ca Shinari; kabili e ko baikela. E lyo basoshanya, abanti, Aleni, natubumbe injelwa, toce no koca. Awe bali ne njelwa e mabwe yabo, kabili bali na bitumene e loba lyabo. E lyo bati, Aleni, natukule umusumba ne cilupungupo ico impela ya ciko ishinte mu mulu, tuicitile ne shina; epali twapashilwa pano isonde ponse. Awe Yehoba aiki-la ku kumono musumba ne cilupungu, ifyo abana ba bantu balekula. E lyo Yehoba ati, Moneni, abantu bamo, kabili ululimi lumo kuli bonse

bene; nga uku e kutendeka kwabo ku kucita, nomba takwakaleshiwe kuli bene na conse ico bapango kucita. Aleni, natwike, tifulunganye no ko kwine ululimi lwabo, ukuti beumfwana umuntu no muntu ululimi lwa munankwe. E fyo Yehoba abapashile kulya, alekele baleya pano isonde ponse; na bo balekele ukukula uyo musumba. Ni pali ici ishina lya uko lyainikilwe Babele; pantu e ko Yehoba afulunganishe ululimi lwa pano isonde ponse, kabili e ko Yehoba abapashile, alekele baleya pano isonde ponse."
Ukutendeka 11:1-9

Panuma yalyeshi, Lesa ayebile Noa pamo na bana bakwe ati musandane no kwisula ichalo chonse icha panshi. Ilyo paitile imyaka iyingi, abantu baleikala pamo. Elyo bonse balelandafye ululimi lumo. Bale umfwana elyo nokubombela pamo. Ilyo ilyeshi lyali talilachitika abantu balifye mpanga yonse. Tabaleikala panchende imo ine. Bonse baleikala mu chalo cha Shinari. Bapangile ukukula umusumba elyo no ku kula ichilupungu. Balefwaya ukuichila ishina abene. Bali aba filumba. Balefwaya ukitasha elyo no kuichindamika abene. Tabalefwaya ku chindika Lesa.

Lesa alimwene ifyo balechita. Baichindikefye abene. Kabili bali aba ichetekela. Ulu lubembu lwamusango uyu lulafunya umuntu kuli Lesa. Umuntu afwile ukwibukisha ukutila aba mu minwe yakwa Lesa. Umuntu afwile ukwishiba ukuti afwaya ukusenaminwa kwa kwa Lesa mukuti apusushiwe. Abantu ba mu Shinari baleilumbanya. Lesa alibapusernye mu ndimi shakulanda. Tabalelandi shanya, nangu kulanda pafya ku kula umusumba wabo elyo no lupungu. Ngachakutila tabaleumfwana, tekuti babombele pamo no kupelulushanya pa nchito. Kabili Lesa alibasalangenye munchende isha lekana lekana.

Lesa alefwaya abantu ukuba mu chalo chonse icha pano isonde. Nomba balisalangene pamo ngefyo alefwaya ukuti babe. Abantu balilabile ukutila Lesa alibapele inchito. Balilabile ukutila Lesa alibapele imibili iyakosa. Bushe tulalaba ukutotela Lesa pa mano napa mibili atupela?

ta kuli wene nangu kamo; ico nomba ninjishibo kuti watina Lesa, apo taunkenye umwana obe, umwana obe umo wine. E lyo Abrahamu ainwine amenso yakwe, alalolesha, kabili, moneni, sukusuku ku muma yakwe naikatwa amasengo yakwe mwi teshi. Awe Abrahamu aileko, abulile na sukusuku, no kumuninike ca kuninika pe punda lya mwana wakwe. Kabili Abrahamu ainike ishina lya palya pantu Yehobayire: ifyo cilesoswa na kuli buno bushiku, aciti, Mu lupili lwa kwa Yehoba e mumonwa. E lyo malaika wa kwa Yehoba abilikishe mu mulu kuli Abrahamu umuku uwalenga ibili, no kutila, Nailapa, cisemo ca kwa Yehoba, pa mulandu wa kuti neite ci cintu, taunkenye na mwana obe, umwana obe umo wine, ndetila: Ukupala nkakupala, kabili ukufusha nkafusho bufyashi bobo nge ntanda sha mu mulu, kabili ngo musense nga uuli pa nembenembe ya bemba; kabili ubufyashi bobo bukakwate mpongolo ya mulwani wa buko; kabili mu bufyashi bobo e mo shikaifwailo kupalwa inko shonse isha pano isonde; pa kuti numfwewe shiwi lyandi."

Ukutendeka 22:1-18

Abrahamu ilyo ali umulumendo, aleikala mu musumba wa uri uwa mu chalo cha Kaldi. Abantu ba mu Uri bale pepa tumulungu wabufi. Pakulekelesha ulupwa lwakwa Abrahamu lwakukile ku Harani ku Kanaani.

Ilyo wishi kwa Abrahamu afwile Lesa amwebele ukufuma muli chilya chalo wena pamo na bantu bakwe. Amwebele ukuya ku chalo uko Lesa ali nokumulangilila. Bushe mwalishiba umuntu umo uwafuma kuchalo chakwe nabantu bakwe ukuya ikala mu chalo chimbi?

Lesa asubile Abrahamu ukuya ikala mu chalo chimbi. Alefwaya ukuti Abramam atampe uluko ulupya. Lesa alaile ukupala Abramam. Amulaile uku mupanga uluko ulukalamba ku ba mulupwa lwakwa Abramam. Lesa alaile uku chindikisha ishina lyakwa Abramam. Lesa alilundilepo nali mbi ifunde pachilayo chakwe. Mu beshi 2b, tubelengamo amashiwi yakwa Lesa: "...nobe ukabe palo." Abramam tali nakupalwa fye. Lesa amwebele ukuba ipalo ku bantu bambi. Bushe ichi chiletusambilisha? Nga twapoka amapalo

kabili mu ng'anda ya kwa wiso, uleya ku calo ico nkakulanga: nkakucito kubo luko lukalamba, kabili nkakupala, no kukushe shina lyobe, nobe ukabe palo: abakupala nkabapala, no wakutipa nkamutipa: kabili shikapalilwa muli iwe indu-pwa shonse isha pe sonde."

Ukutendeka 12:1-3

"lelo Yehoba amoneke kuli Abramu, atile, Ku bufyashi bobo nkapele calo ici. Na o akulile icipailo kulya kuli Yehoba uwamoneke kuli wene."

Ukutendeka 12:7

"Nomba, pa numa ya ifi fintu, Lesa aese-she Abrahamu, no kutila kuli wene, Abrahamu; na o atile, E po ndi. E lyo atile, Shi bulo mwana obe, umwana obe umo wine, uo watemwa, Isaki, uye na ku calo ca Moria, no kumuninika kulya ica kuninika pali lumo lwa pa mpili ulo nkakweba. Awe Abrahamu acelele ulucelo, akakile ne mpunda yakwe amalamba, no kubulapo kabili pali bakalume bakwe, na Isaki mwane; atebele ne nkuni sha ca kuninika, aliimine, alaya na kulya kuntu uko Lesa amwebele. Pa bushiku ubwalenga shitatu Abrahamu ainwine amenso yakwe, no kumona kulya kuntu apatali. E lyo Abrahamu atile kuli bakalume bakwe, Ikaleni pano imwe pamo ne mpunda; na ine no mulumendo tuleya kulya ku kupepa, e lyo tulebwelela kuli imwe. Abrahamu abulile inkuni sha ca kuninika, no kutwika Isaki mwane; asendele na mu minwe yakwe umulilo no mwele. Awe baleya pamo bonse babili. Isaki asosele kuli Abrahamu wishi, no kutila, Tata. Na o atile, E po ndi, we mwana wandi. Wene atile, Moneni, kuli umulilo ne nkuni, lelo ili kwi impanga ya ca kuninika? Abrahamu atile, Lesa aleimwene mpanga ya ca kuninika, we mwana wandi. Awe baleya pamo bonse babili. Bafikile na kulya kuntu uko Lesa amwebele. Abrahamu akulileko icipailo, no kuteyanyapo inkuni, e lyo akakile Isaki mwane, no kumubika pa cipailo, pa mulu wa nkuni. E lyo Abrahamu atambike ukuboko kwakwe, abulile no mwele ku kwipaya mwane. Lelo malaika wa kwa Yehoba mu mulu abilikishe kuli wene, no kutila, Abrahamu, Abrahamu. Na o atile, E po ndi. Malaika atile, Witambika kuboko kobe pa mulumendo, kabili wici-

Mu Malango 6:10-15, tubelengamo ifilayo fyakwa Lesa ku ba Hebere. Lesa asungile ichilayo chakwe ichaku bapela imisumba iyo bashakulile pamo na mabala nefyakulya ifyo basha byele. Aba Hebere balilabile ukutula ni Lesa ewabapele filya fintu. Bale chula inshita ishingiri. Pantu tabali abachishinka kuli Lesa.

Mu Malumbo 10:4 tubelenga pa "Mubifi, mukutakalala kwa chinso chakwe atila Lesa takalandule;" takuli Lesa ematontonkanyo yakwe yonse.

Muli Luka 12:15-21, Yesu alandilemo umulandu wa pa muntu uwa fyuma uwalabile Lesa elyo noku chetekela mu fyuma fyakwe. Yesu alisoka pabonaushji bukesa ilyo abantu balaba ukutula Lesa eupele ifintu fyonse.

Bushe waliba no lubembu ulwa fuma ku chilumba?

IFYA KUTONTONKANYAPO

1. Lesa eutupela amaka ya mu mubili elyo na mano. Ilyo tulechita ifintu, tufwile twa mulumbanya.
2. Ububembu lwa chilumba lukalamba. Ichilumba chipilibula ukutula umuntu aleimya nangu ukuichindikisha umwine.
3. Ichilumba chaba apengi. Umuntu limbi kuti aba ne chilumba ichamimonekele ya mubili wakwe. Umbi nao kuti aba ne chilumba cha mano akwata. Elyo limbi kuti akwata ichilumba pafintu akwata, elyo napamutundu wakwe. Shonse nibembu kuli Lesa.
4. Ichilumba chilonaula buchibusa bwesu kuli Lesa. Ichilumba chilapwisha ukumfwana na banensu. Chilenga abantu ukulatunganya kabili tekuti bale kusansa mukila. Chitwala na kubufuba naku lupato.

5. Lesa takafiwe ubufumu bwakwe kumuntu uuli onse nangu kuibumba lya bantu.

IFIKOMO

1. Panuma ye lyeshi, Lesa ayebele abantu ukusalangana no kwisusha isonde. Lelo balipulile ifunde lyakwa Lesa ilyo baikele mu Shinari.
2. Abantu bonse balelanda ululimi lumo, Balemona kwati baipangilefye abene. Amatontonkanyo yabo yali yakuissekesha.
3. Lesa amwene ifyo baichindikishe. Na pamulandu wakutula balilabile Lesa mumichitile yabo, Alibapusenye mu ndimi elyo nokuba salanganya.
4. Abantu nga bafuma kuli Lesa bala chita nefyo balefwaya abene, ifya ku basekesha, ilingi line balapusana elyo noku kana umfwana.
5. Nga twa chindika Lesa no kukonka ubufwayo bwakwe, kuti twaikatana elyo no kula umfwana. Kabili kuti twa bombela pamo na bantu bambi.

ICHIPANDWA 8

UKUBA MU CHI CHETEKELO

AMALEMBO YA MU BAIBELE: Ukutendeka 12:17; 21-22; Abena Roma 4; Aba Hebere 11:8-12

AMALEMBO YALI MWISAMBILILLO LYA LELO: Ukutendeka 12:1-3, 7; 22:1-8.

IBESHI LYA KUSUNGILA: *"Abrahamu atetekele Lesa, ne chi cha lingilwe kuli wene ubulungami."*
Aba Roma 4:3.

Ukuba chilepilibula ukutula uku chuchuti kila pa chintu chimo, nangu uku kwata inshita mu nchito imo. Chile palana ku chintu chimo ichishatala achi chitika pamo ngo kunina ulupili ulutali nangu ukwabula umumana uukalamba ukwabula ubwato. "Ukuba mu chi chetekelo," chilepilibula ukutula ukukonka ubufwayo bwakwa Lesa mu chi chetekelo.

Uku konka ubufwayo bwakwa Lesa tekuchuchutika. Tusubila ukula tungululwa na Lesa. Twalishiba ukutula akatu tungulula mu nshila tufwile ukubela.

Isambililo lya uno mulungu lile londolola pali Abramamu. Pakulekelesha Lesa alishile yalula ishina lyakwe ati ni Abrahamu. Abantu abengi batila Abrahamu "Ewishi wa ba chichetekelo." Batila ni chibusa wakwa Lesa. Abana chawa (Muslims) aba Yuda, pamo na bena Kristu bala chindika Abrahamu. Ali muntu uwa chitetekelo ichikalamba.

Natubelenge ifyo Lesa aipwishe Abrahamu ukuti achite elyo nefyo Lesa amulaile.

AMALEMBO YE SAMBILILLO: Ukutendeka 12:1-3,7; 22:1-18

"Nomba Yehoba atile kuli Abramamu, Fumamo mu calo ca ku mwenu, kabili mu bantu bobbe,